

Zborník príspevkov z konferencie
Pochovaní pod pamiatkami

Živá kultúra a pamiatky

Živá kultura a pamiatky

Zborník príspevkov z konferencie
Pochovaní pod pamiatkami

Živá kultúra a pamiatky
Zborník príspevkov z konferencie
Pochovaní pod pamiatkami

Autori: Ján Beljak, Ľudovít Frindt,
Elena Mannová, Katarína Kosová,
Henrieta Moravčíková, Jana
Pecníková, Magdaléna Vášáryová
Jana Javorská, Martin Katuščák

Vydavateľ : Via Cultura; Inštitút pre
kultúrnu politiku
Štefánikova 25 , 811 04 Bratislava

www.ikp.sk
Poradie vydania: 1.
Rok vydania: 2016

Zostavili: Magdaléna Vášáryová,
Martin Katuščák, Jana Javorská

ISBN 978-80-972562-2-7
EAN 9788097256227

www.ikp.sk
ikp@ikp.sk
FB: Via Cultura Inštitút pre kultúrnu
politiku

Grafická úprava: Andrej Mišina -
grafickydizajner.sk

Projekt Živá kultúra a pamiatky
a rovnomennú publikáciu
z verejných zdrojov podporil Fond
na podporu umenia:

 u. fond
na podporu
umenia

*Living Culture and Heritage
Proceedings of the Conference
"Buried under the heritage"*

*Authors: Ján Beljak, Ľudovít Frindt,
Elena Mannová, Katarína Kosová,
Henrieta Moravčíková, Jana Pecníková,
Magdaléna Vášáryová, Jana Javorská,
Martin Katuščák*

*Published by: Via Cultura; Institute
for Cultural Policies
Štefánikova 25, 811 04 Bratislava*

*www.ikp.sk
Edition: 1
Year: 2016*

*Compiled by: Magdaléna Vášáryová,
Martin Katuščák, Jana Javorská*

*ISBN 978-80-972562-2-7
EAN 9788097256227*

*www.ikp.sk
ikp@ikp.sk
FB: Via Cultura Inštitút pre kultúrnu
politiku*

*Graphic design: Andrej Mišina -
grafickydizajner.sk*

*The Living Culture and Heritage
Project and the publication was
supported using public funding by
the Slovak Arts Council*

Obsah

Úvod / Magdaléna Vášáryová	9
Rukoväť kultúrnej politiky / Inštitút pre kultúrnu politiku, Magdaléna Vášáryová, Jana Javorská, Martin Katuščák	13
Nie pieta, ale historická pamäť / PhDr. Katarína Kosová	21
Kultivovanie historickej pamäti a rekonštrukcia kultúrneho dedičstva z optiky historiografie / PhDr. Elena Mannová, CSc.	47
Historické pamiatky ako neoddeliteľná časť našej súčasnosti / PhDr. Jana Pecníková PhD.	63
Prečo obnovujeme a zviditeľňujeme ruiny našich hradov / PhDr. Ján Beljak, PhD.	79
Úloha kostolov pri kultivovaní našej historickej pamäti / Mgr. Ing. ICLic. Ľudovít Frindt	93
Pochovaní pod pamiatkami, alebo ako pamiatkový úrad zaspal dobu / Prof. Dr. Ing. arch. Henrieta Moravčíková	107

Content

<i>Introduction / Magdaléna Vášáryová</i>	9
<i>Handbook of the Slovak cultural policy / Institute for Cultural Policies, Magdaléna Vášáryová, Jana Javorská, Martin Katuščák</i>	13
<i>Not reverence but historical memory / Katarína Kosová</i>	21
<i>The cultivation of historical memory and the cultural heritage from the perspective of historiography / Elena Mannová</i>	47
<i>Historical sites as an integral part of our present / Jana Pecníková</i>	63
<i>Why do we restore and increase the visibility of the ruins of our castles / Ján Beljak</i>	79
<i>The role of the churches in cultivating our historical memory / Ľudovít Frindt</i>	93
<i>Buried under the heritage, or how the Monuments Board overslept / Henrieta Moravčíková</i>	107

Úvod

Keď som si kedysi koncipovala prednášku na konferenciu o kultúrnych pamiatkach v susednom Krakove, nazvala som ju Pochovaní pod pamiatkami. Bol to skôr výkrik zúfalstva ako metafora alebo seriózno- vedecký prístup k množstvu hmotných pamiatok, ktorými – na rozdiel od Poľska – Slovensko nielen oplýva, ale je priam zavalené. V každej druhej dedine prinajmenšom gotický kostol, v každej tretej vďaka dlhodobu nepriateľskému postoju k našej šľachte opustený zámoček alebo aspoň kúria, na každej trochu vhodnej skale nad riekou ruiny stredovekého hradu (ešte že ruiny a nie celý hrad, za čo vďačíme kurucom,

Introduction

When I drafted a presentation for a conference on cultural heritage in the neighbouring city of Krakow, I titled it "Buried under the monuments". It was rather a cry of despair than a metaphor or a serious scientific approach to the huge number of heritage sites that Slovakia – in contrast to Poland – is not only full of, but literally buried under. At least one out of two villages has a Gothic church, one out of three an abandoned mansion, castle, or at least a manor house, thanks to the long-term hostile attitude towards our nobility, each rock fit for it above a river bears some ruins of a medieval castle

protihabsburským povstaniam alebo našim milým českým husitom či bratříkom) a k tomu priehršť kráľovských miest a nádherných námestí.....názov Pochovaní pod pamiatkami nie je až taký nerealistický. To naši severní susedia si počas posledných storočí pomohli a zbúrali si, alebo im boli systematicky zbúrané celé mestá spolu s kráľovským zámkom vo Varšave. Aby sa cítili aspoň trochu „zavalení“, museli si ho nanovo postaviť. My na Slovensku si musíme vybrať. Čo a ako zachránime a z akého mešca spoločných financií. A toto bola myšlienka, ktorá nás v IKP prinútila venovať sa problému pamiatky versus podpora živej kultúry. V Rukoväti č.1 sme sa snažili vyčíslieť, koľko dávame na to, čo zostalo po našich dedoch-pradedoch a koľko potrebuje naša súčasná kultúra, aby aj po nás, našej generácii niečo zostalo. Prvýkrát sme o tom verejne uvažovali v našom Kultúrnom kyslíku č.3. Konferencia, ktorej príspevky máme k dispozícii v publikácii, je len logickým pokračovaním úsilia IKP vyhrabať nás z pamiatok a snažiť sa primäť odbornú komunitu, aby sa pustila do odvážneho prehodnotenia,

(just the ruins and not the whole castle, for which we are grateful to the kurutz armed peasants, anti-Habsburg uprisings, or our nice Czech Hussites), plus a fistful of royal cities, and beautiful squares ...the title Buried under the monuments, or under heritage, is not as unrealistic as it might seem. Our northern neighbours have helped themselves over the past centuries and demolished, or someone else did, whole towns, along with the Royal Castle in Warsaw. In order to feel at least a little bit "buried under", they had to rebuild their heritage. In Slovakia, we get to choose. What and how we will preserve, and using what pouch of the common money. This has been the idea that made us at the ICP deal with the issue of heritage as opposed to the support of the living modern culture. In the Handbook no. 1 we tried to quantify how much we give to what has been left after our grandfathers and great-grandfathers and how much is needed by our current culture, so that something is left after us, our generation, too. For the first time, we were thinking about it publicly

čo, kedy, komu a za koľko budeme zachraňovať z minulosti a ako zmeníme pohľad na súčasnú produkciu budúcich pamiatok, ktoré si skôr nevážime, ako vážime. Zápalisté príspevky sú potvrdením, že téma je aktuálna a vyžaduje si ďalšie kultivovanie dialógu aj prostredníctvom stretnutí, aké bolo to naše v priestoroch národnej kultúrnej pamiatky Pistoriho palác, ktorý mal zmiznúť z povrchu zeme a prepadnúť sa do nepamäti. Priznávame sa, že ho dennodenne zachraňujeme svojou prítomnosťou v ňom a usporadúvaním stretnutí a debát, akou je táto. Dobré čítanie!

Magda Vášáryová

in our Cultural Oxygen No. 3. The Conference and its presentations available in this publication is merely a logical continuation of the ICP's efforts to try to dig us up from the heritage and monuments and to make the professional community start an ambitious and audacious reassessment of what, when, for whom and for how much we will preserve from the past and how we will change the view of the current production of future heritage, which we rather disrespect than respect.

The ardent contributions are a proof that the topic is up of date and requires additional cultivation of dialogue also through meetings like the one we had in the national cultural monument, the Pistori Palace, which was to disappear from the Earth's surface and fall into oblivion. We confess to saving it every day by our presence in it and arranging meetings and debates such as this one. Have a good read!

Magda Vášáryová

Rukoväť slovenskej kultúrnej politiky

Otázkam, čo po nás zostane budúcim generáciám, koľko investujeme do súčasnej tvorby, pre koho udržiavame a pre koho vytvárame kultúrne statky, sa venuje Inštitút pre kultúrnu politiku (IKP) vo svojich štúdiách uverejnených pod súhrnným názvom Rukoväť slovenskej kultúrnej politiky. Jadrom skúmania tímu IKP je zisťovanie, akú veľkú pozornosť venujeme v spoločnosti samotnej tvorbe, unikátnemu a jedinečnému elementu, ktorý považujeme za centrum kultúry. V rámci skúmania sme túto „dreň“¹, alebo jadro nazvali ako

Handbook of the Slovak cultural policy

Questions such as the what we will leave to future generations, how much to invest to the contemporary creation, for whom we keep and for whom we create cultural assets are what the Institute for Cultural Policies (ICP) deals with in its studies published under the unifying title of Handbook of the Slovak cultural policy.

At the heart of the investigation by the ICP team is to find out how much attention we pay as a society to creativity alone, the unique and unparalleled element

¹ „Dreň“, ktorá prepája tvorivých ľudí a témy, vytvára príležitosť pre zrod kultúrnych lídrov, umožňuje umeleckým osobnostiam vynoriť sa z provinčného priemeru a prináša tzv. efekt preliatia (spillover effect), t.j. pre najvyššiu mieru pozitívneho pôsobenia kultúrneho sektora na ďalšie spoločenské oblasti a priemyselné odvetvia. Je to nami identifikovateľná „dreň“, ktorá má veľký vplyv na proces inovácie a rozvoj kreativity.

súčasná, živá, moderná kultúra. Charakterizujeme ju prostredníctvom nasledovných kritérií:

- kreativita, podpora kreatívneho myslenia,
- celospektrálny generačný vplyv, orientácia na spoločnosť, nie na uzavretú komunitu,
- prepojenosť s medzinárodným prostredím,
- zvýšená miera aktívnej osobnej participácie a angažovanosti.

Kvantitatívnym indikátorom, ktorý by nám ukázal, akú pozornosť živej modernej kultúre venujeme, a akú dôležitosť tým pádom v slovenskej spoločnosti zastáva, je výška investícií, predovšetkým tých verejných do jej realizácie. Sledovali sme, koľko si jadro, ukrojí z koláča celkového rozpočtu na kultúru.

Pri získavaní dát sme museli pristúpiť k vylúčeniu aktivít súvisiacich so spôsobom trávenia voľného času a životným štýlom.

*we consider to be a centre of culture. In the context of our exploration we defined this "marrow"¹, or "core" as the **contemporary, living, modern culture**. We have characterised it using the following criteria:*

- *creativity, promoting creative thinking,*
- *a full-spectrum generational impact, focusing on the society, not to a closed community,*
- *connectedness with the international environment,*
- *increased active participation and personal involvement.*

A quantitative indicator showing how much attention we pay to modern culture, and thus its importance in the Slovak society, is the amount of investment, especially public, in its implementation. We observed how much the core represents of the overall budget for culture. In retrieving the data we had to proceed to the exclusion of activities associated leisure and lifestyle.

¹ *The "core" which interconnects creative people and topics, creates an opportunity for the birth of cultural leaders, makes it possible for artists to rise up from a provincial average, and delivers the so-called spill-over effect, i.e. for the highest rate of positive action of the cultural sector on other social areas and industries. It is the "core" we have been able to identify which has a great impact on the process of innovation and the development of creativity.*

1. Zábavy, diskotéky, folklórne festivaly, detské besiedky, bežné aktivity umeleckých škôl.
2. Príležitostné kultúrne podujatia, tzn. oslavy, jarmoky, konkurzy, súťaže.
3. Kultúrne činnosti podnikateľských a zamestnávateľských organizácií.
4. Výdavky štátneho rozpočtu pre cirkvi.

Po ďalšom očistení údajov o mzdové, prevádzkové náklady, náklady na ochranu a údržbu a na podporné (propagačné, distribučné, ...), sme dostali dve sumy:

1. neidentifikovateľné výdaje,
2. objem financií, nami definovaných ako "dreň" finančnej podpory živej modernej kultúry

Snažili sme sa ďalej spresniť tieto výdavky v zmysle nasledujúcich kvalitatívnych kritérií:

1. ireverzibilita - nezvratnosť kultúrneho vplyvu, vylúčenie krátkodobých módných výstrelkov,
2. originalita a svojráznosť v zmysle nadväzovania na slovenské kultúrne tradície,
3. možnosť kultúrneho exportu do priestoru európskej kultúry.

1. Entertainment, discos, folklore festivals, children's performances, normal activity of art schools.
2. Occasional cultural events, i.e. celebrations, fairs, competitions, contests.
3. Cultural activities of businesses and employers' organisations.
4. Expenses of the State budget for churches.

After further data cleaning, operating costs, cost of preservation and maintenance, and support costs (promotion, distribution, ...), we obtained two amounts:

1. non-identifiable expenses,
2. the amount of finances defined by us as the "core" of financial support for living modern culture

We tried to further specify these expenses under the following qualitative criteria:

1. irreversibility of cultural influence, exclusion of short-term fashion excesses,
2. originality and a unique nature in terms of establishing the Slovak cultural traditions,
3. capacity for cultural exports into the European culture.

Záver IKP nebol prekvapujúci a od prvotnej hypotézy, kedy sme predpokladali, že súčasná, živá, moderná kultúra si z balíka rozpočtových zdrojov na kultúru ukrojí približne 5-10% zdrojov. Podľa výsledkov, ktoré sme boli schopní analyzovať zo súčasných štatistík, sa v sledovanom období 2009 až 2012 ročne na položku kultúra vynaložilo približne 440 miliónov eur (vrátane rozpočtu RTVS). Väčšina financií (69,42 %) však smerovala na pokrytie bežných udržiavacích nákladov a značná časť (13,73 %) sa minula na účely, ktoré sme nedokázali identifikovať a ktorých spojitost s kultúrou je otázná. Nie je preto prekvapením, že na „dreň“, teda na to, čo po nás zostane budúcim generáciám, vynakladáme len približne **5,7 %**, teda okolo **25 miliónov eur ročne**. Musíme uvažovať nad tým, že ide o sumu, z ktorej vznikajú umelecké a kultúrne statky, ktoré budú naše generácie reprezentovať v budúcnosti.

Snahou IKP je poukázať na fakt, že tento pomer treba vnímať, mať na pamäti a neustále prehodnocovať,

*The conclusion made by ICP was not surprising against the initial hypothesis that the current, living, modern culture receives about 5-10% of the budgetary resources for culture. According to the results we were able to analyse using the current statistics, during the period from 2009 to 2012 the annual public budget for culture was about 440 million euros (including the budget of RTVS). Most of the finances (69.42%), however, were directed to cover routine maintenance cost, and a significant proportion (13.73%) was spent on the purposes that we have failed to identify, and with a questionable association with culture. It is therefore not surprising that the “core”, meaning what will remain for future generations, receives only approximately **5.7%**, i.e. around **25 million euros a year**. We have to consider the fact that this is the amount from which artistic and cultural assets are created which will represent our generations in the future.*

The ICP's effort is to point out the fact that this ratio should be seen, remembered and constantly reassessed,

pretože bez tvorivého jadra, „drene“ zostávame len pri uchovávaní toho, čo nám zanechali predkovia, čo je ušľachtilý cieľ, avšak bez tvorivej drene zostáva kultúrne dedičstvo neživé a stráca atraktivitu, nemá kto vyrozprávať jeho príbeh.

Dostupnosti a aktívnej participácii sa venujeme v pokračovaní Rukováti slovenskej kultúry, kde v podtitule jednoducho „hľadáme cieľovú skupinu pre slovenskú kultúru“. V našej hypotéze sa pýtame nasledujúce otázky:

Reflektuje kultúrna ponuka potreby obyvateľov Slovenska?

Eliminujeme efektívne prekážky v dostupnosti kultúry a umožňujeme zúčastňovať sa na kultúre rôznym socio-demografickým skupinám obyvateľstva?

Sú obyvatelia ochotní a schopní „konzumovať“ ponúkané kultúrne služby?

Tento krát sme sa viac ako tvorbe kvantitatívnych a kvalitatívnych indikátorov merania zamerali na analýzu

because without the creative core, the “marrow” we only keep what we have been left by our ancestors, which is a noble goal, but without the creative core the cultural heritage remains inanimate and loses attractiveness, there is nobody to tell its story.

Availability and active participation are the topics discussed in the sequel to the Handbook of Slovak cultural policy, in we simply “look for an audience for the Slovak culture”, as the sub-title suggests. In our hypothesis we ask the following questions:

It reflects the needs of the cultural offer of the inhabitants of Slovakia?

Eliminating obstacles to the effective availability of the culture, and we participate in the culture of the various socio-demographic groups of the population?

Residents are willing and able to “consume” offered cultural services?

Rather than quantitative and qualitative measurement indicators, this time we have focused on the analysis of

existujúcich prípadových štúdií, či marketingových prieskumov a prieskumov trhu venovaných oblasti kultúry a umenia. Všimli sme si predovšetkým reakcie respondentov prieskumov poukazujúce na bariéry dostupnosti kultúry a umenia a tiež sme si všimli podmienky ochoty aktívne sa angažovať v oblasti kultúry a umenia.

Záver štúdie:

V makroekonomických mierkach sa v indikátoroch dostupnosti a ochoty participovať našich občanov na kultúre pohybujeme zásadne vždy v druhej polovici rebríčka európskych štátov. Tradícia návštevy kultúrnych podujatí na Slovensku existuje, aj keď novšie čiastkové prieskumy alarmujú, že rapídne klesá, ale občania stále vykazujú túžbu zúčastňovať sa na kultúrnom živote krajiny. Bariérami „skultúrňovania“ Slovenska sú:

Dlhý pracovný čas, nedostatok pomocných štruktúr pre rodiny s deťmi, ako aj vysoké ceny lístkov vzhľadom na úroveň platov sa ukazujú ako tie najdôležitejšie prekážky vo vnímaní dostupnosti

the existing case studies, or marketing surveys and market studies devoted to the field of culture and arts. We observed mainly the reactions of respondents to surveys pointing to the barriers to availability of arts and culture, and we also focused the conditions for willingness to engage actively in culture and arts.

The findings of the study: As for macroeconomic indicators on the availability and willingness to participate in culture, Slovakia has always placed itself in the bottom half of the rankings among the European countries. There exists a tradition of visiting cultural events in Slovakia, although the recent partial surveys point out that the trend is rapidly declining. However, people still have the desire to participate in the cultural life of the country. The barriers for Slovakia to get "more cultural" are:

Long working hours, lack of auxiliary structures for families, as well as high ticket prices relative to salaries are turn out to be the most important obstacles in the perception of the availability of cultural assets

kultúrnych statkov pre našich občanov. Medzi požiadavkami sa vysoko v rebríčku potrieb umiestnila potreba vzdelávania a potreba trávenia kvalitného času a potreba získavania inšpirácie.

Pre naplnenie potrieb, je nevyhnutné okrem uchovávaní kultúry a umenia, obohatovať sektor o súčasnú, živú, modernú kultúru, ktorá je nielen prínosom, ale často i komunikačným mostom, odstraňujúcim bariéry.

Magdaléna Vášaryová,
Jana Javorská,
Martin Katuščák
Tím IKP

to Slovak citizens. Among the requirements high rankings were occupied by the need for high-quality education, the need for spending quality time, and the need for obtaining inspiration.

To meet the needs, in addition to the preservation of culture and arts it is necessary to enrich the sector by the current, living, modern culture, which is not only beneficial, but often also a communications bridge that eliminates barriers.

*Magdaléna Vášaryová,
Jana Javorská, Martin
Katuščák
ICP Team*

Nie pieta, ale historická pamäť

Historicky územie Slovenska i vďaka hustému osídleniu prenáša do súčasnosti nesmierne veľké bohatstvo dokladov materiálnej kultúry jej obyvateľov, teda jeho zhmotnenú historickú pamäť. To najcennejšie z najcennejšieho sa stalo predmetom disciplíny s relatívne mladšou históriou – ochrany pamiatok. V súčasnosti sme svedkami komplexných zmien v spoločnosti, zahŕňajúcich i pretváranie obrazu našich miest a sídiel a v neposlednom rade i krajiny. Rovnaký proces sprevádzal naše prostredie však i historicky. Aj vďaka tomu sa navrstvili postupne raz v harmónii,

Not reverence but historical memory

Historically, the territory of Slovakia, also because of its dense population, has carried over to the present times an enormously huge wealth of evidence of material culture of its people, hence its materialised historical memory. The most valuable of what is the most valuable has been the subject of a discipline with a relatively recent history – the protection of monuments. We are currently witnessing some complex changes in the society, including the reshaping of the image of our cities and settlements, and, last but not least, the country. The same process accompanied our environment also in historical terms. Also thanks to the above-said, architectural

inokedy s menším porozumením a rešpektom pre bezprostredné okolie stavebné diela a celky, ktoré vzhľadom na svoje kvality, jedinečnosť či istú výnimočnosť sa stávajú predmetom záujmu nielen jednotlivcov, špecializovaných bádateľov, ale najmä od vzniku inštitucionalizovanej pamiatkovej ochrany /1850/ aj predmetom celospoločenského záujmu.

Je vyjadrením kultúrnej vyspelosti spoločnosti a zaujatím postoja k hodnotám minulosti aj tým, že im určuje postavenie s chráneným statusom. Spoločenský diskurz, pravidelne vyvolaný konkrétnou situáciou boja za záchranu ohrozenej historickej substancie či opačne boja proti inštitútu ochrany pamiatok, často citovanej ako brzde rozvoja, trvalo sprevádza našu disciplínu. Hľadať konsenzu pri riešení tejto dilemy je naozaj náročné, nakoľko sa proces v porovnaní s ostatnými kultúrno-dedičnými oblasťami, teda najmä zbierkotvorných inštitúcií neodohráva vo vlastnom vnútornom

works and complexes were sequentially layered, once in harmony, sometimes with less understanding and respect for the immediate vicinity, which due to their quality, uniqueness and a certain uniqueness become the subject of interest not only of individuals, specialised researchers, but also a subject of broad public interest especially since the establishment of institutionalised monument protection (1850).

It is an expression of the society's cultural maturity and a position adopted towards the values of the past also by giving them a protected status. Our discipline is constantly accompanied by the social discourse, regularly invoked by the specific situation of a fight to save endangered historical substance, or conversely, a fight against the institution of heritage preservation, often referred to as a brake hampering the development. Seeking a consensus in solving this dilemma is really challenging, because when compared to other cultural and hereditary areas, especially heritage collecting institutions, the process does not take place in its own inner world, but rather is a part of the public

svete, ale naopak je súčasťou verejného spoločenského priestoru. Osud kultúrnej pamiatky je tak spätý nielen s jej vlastníkom, ktorý má v Ústave SR garantované právo na ochranu súkromného vlastníctva, ale s celou spoločnosťou, nakoľko naša ústava deklaruje ochranu kultúrneho dedičstva ako verejný záujem.

Ak chceme naozaj žiť v duchu demokracie, musíme rešpektovať aj jeden z jej základných princípov - právny štát. To v pamiatkovej praxi znamená, že právo sa musí rešpektovať aj v situácii, keď to niektorej zo strán alebo názoru nevyhovuje. Nemožno ho zneužívať na subjektívne ciele, na presadzovanie vlastných záujmov oproti iným. Iba neustálym prehlbovaním poznania o pamiatkových hodnotách našej krajiny a jeho sprostredkovaním verejnosti môžeme dospieť k prirodzenému a nie vynucovanému rešpektu jej významných materiálnych reprezentantov.

Debata o ochrane pamiatok, to nie je vždy iba súzvuk na tému konzervácie historickej

space. As a result, the fate of a cultural monument is bound not only with its owner, who is guaranteed the constitutional right to the protection of private property, but with the whole of the society, because the Constitution declares the protection of cultural heritage as public interest.

If we really want to live the spirit of democracy, we must also respect one of its basic principles - the rule of law. In the heritage conservation practice this means that the law must be respected also in a situation in which one party or opinion is not satisfied. It cannot be abused for subjective purposes, to put through one's own interests over others'. Only a constant deepening of knowledge about the heritage values of our country and its mediation to the public may lead to a natural and not enforced respect towards its important material representatives.

The debate about the protection of monuments is not always just harmony on the topic of conservation of the historical substance. Today we are much more frequently confronted with interventions that are simply brought by

substancie. Dnes sme oveľa častejšie konfrontovaní so zásahmi, ktoré jednoducho prináša tlak sily nového ekonomického prostredia, masívnych zmien funkcií stavieb a sú i dôsledkom podstatne širšieho záberu pamiatkovej problematiky ako tomu bolo napr. pred rokom 1989. Zameranie na širšiu územnú ochranu nesie so sebou i fakt obmedzenia pre nehnuteľnosti, ktoré nie sú explicitne vyhlásené za kultúrne pamiatky. V tomto kontexte sa samozrejme pristupuje k obmedzeniam vo verejnom priestorom a celkove v záchrane obrazu historického sídla. Najmä v čase technologickej revolúcie, zásadných zmien v materiáloch používaných v architektúre a stavebníctve, v epoche spomínanej masívnej konverzie funkcie stavieb nemožno zaujať postoj len výlučne ochranársky, ale je nutné mať istú odvahu hľadať riešenia, ktoré v pravom slova zmysle petrifikujú na jednej strane hodnotnú historickú substanciu a pomocou kvalitných súčasných zásahov dokážu previesť históriu cez nástrahy súčasnosti a pritom vytvárať novú kultúrnu

the pressure of the force of a new economic environment, massive changes in the functions of buildings, and are also the result of a much wider pool of historic issues than, for example, before 1989. The focus on a broader territorial protection entails a restriction for properties that are not explicitly declared as cultural monuments. In this context, of course, the restrictions in public space are proceeded to generally as a rescue of the image of a historical settlement. Especially in times of technological revolution, fundamental changes in the materials used in architecture and construction, in the era of the above-said massive conversion in the function of buildings one cannot take a purely protectionist stand, but it also takes some courage to find solutions, which in the true sense petrify, on the one hand, the historically valuable substance and which, on the other hand, can convey the history through pitfalls of today using modern high-quality interventions, while generating new cultural chronological layer. It is exactly the layer which in the future will stand its ground by its quality within a comparative assessment over a certain time

chronologickú vrstvu. Práve tú vrstvu, ktorá v budúcnosti svojou kvalitou obstojí v rámci komparatívneho hodnotenia v istom časovom odstupe a osloví nás nielen emocionálne, ale aj odborne. Vyjadrením týchto kvalít je potom zaradenie do výberovej kategórie - Ústredného zoznamu pamiatkového fondu.

Rok 1989 sprevádzala ďalšia z mnohých zmien vlastníctva v 20. storočí, ktorej ambíciou bolo nielen napravenie krívd, ale predovšetkým postavenie z hlavy na nohy pojem vlastníctvo, ktoré bolo tak významne znásilnené najmä znárodňovacím procesom. Aj tieto skutočnosti rýchlo upadajú do zabudnutia a chýbajú najmä mladej generácii pri porozumení súčasného stavu vecí, pričom práve tieto akoby zamiešali na množstvo problematických a kolíznych situácií v budúcnosti. Avšak ak sme schopní sa hlbšie ponoriť do problematiky, možno nájdeme v pochopení práve týchto procesov aj čiastočne odpovede na stav vzťahu našej spoločnosti ku kultúrnemu dedičstvu. Na to, prečo sa zachovali mestá v tak zdevastovanej podobe,

span, and will appeal to us not only emotionally, but also professionally. The expression of these qualities can then be inclusion in the selection category - the Central List of the Monuments.

The year 1989 was accompanied by yet another of the many changes of ownership in the 20th century, whose ambition was not only to redress the wrongs, but in particular to stand the notion of ownership back on its feet, as it had been abused heavily in the nationalisation process. Even these facts quickly fall into oblivion and especially young generation lacks them in understanding the current state of affairs, and it is precisely these fact which seem to have an impact on many conflicting and problematic situations in the future. However, if we are able to delve deeper into the issue, we may also find in the understanding of these processes partially the answers concerning the state of the relationship of our society to the cultural heritage. As regards the reasons why cities have been preserved in such a devastated form, why the face of the urban environment was destroyed, why major rural residences were wasted, why

zničila sa tvár mestského prostredia, zdevastovali sa významné vidiecke sídla, stratilo sa ich zázemie, preto dnes len ťažko hľadáme ich nové vhodné využitie, ktoré by zabezpečilo ich ďalšiu existenciu. Na Slovensku máme 2927 obcí, ktorých základnú urbanizovanú / priestoro-tvornú schému formovali dva základné typy stavieb - verejných budov. Cirkevná stavba /kostol/ a svetská stavba /panské sídlo/. Ich permanentné udržovanie v dobrom stavebno-technickom i opticko-estetickom stave bolo vždy prirodzeným určujúcim prvkom prostredia danej lokality. K nemu sa vzhliadalo, oň sa do istej miery spoločne usilovalo a ním sa aj to prostredie formovalo a prispôbovalo. Znárodnenie znamenalo kolektivizáciu vlastníctva, teda spoločnú a žiadnu zodpovednosť a ak sa k tomu pridala i ideologická nenávisť, dielo skazy sa dokonalo. Historické jadrá miest postihla demolácia kvôli výstavbe solitérnych moderných verejných stavieb, poväčšine bez urbanistickej dimenzie / treba podotknúť, že niektoré z nich dnes

their background perished, so today we can hardly find a suitable use for them to ensure their further existence. In Slovakia there are 2,927 municipalities with urbanised/ space-generating schemes formed by the two basic types of structures - public buildings. Religious building (church) and secular buildings (a mansion). Their permanent maintenance in a good structural and technical, and visually aesthetic condition has always been a natural determinant of the site's environment. It has always been looked up to, it was worked towards together, and it has also shaped and adjusted the environment. Nationalisation meant an establishment of collective ownership, which means shared and therefore no responsibility, and once the ideological hatred was blended in, the work of destruction was completed to a perfect result. The historical centres of cities were affected by demolition to clear space for the development of solitary modern public buildings, mostly without the urban-planning dimension (it should be noted that some of them today aspire to be declared as a national cultural monument), aristocratic residences were

ašpirujú na vyhlásenie za NKP/, šľachtické sídla boli „odstrojené „od pôdy a premenili sa na sklady, v lepšom prípade na sociálne ústavy, aj vojnový front prešiel a menej zničil ako éra budovateľského úsilia

Súčasnosť narába v zásade podobnými nástrojmi len v opačnom garde. Mnohé pamiatkové objekty zo spoločného vlastníctva sa v dobrej viere navrátili v reštitúcii alebo rozdali v privatizácii, avšak nie každý ho prijal v duchu pôvodného noblese obligé, teda vznešenosť zaväzuje a bude ho spravovať s pokorou, ale súkromné vlastníctvo ako ústavou chránené často exploatuje spôsobom seba vlastným. Ak sa k tomu pridá fakt, že nie každý vlastník disponuje schopnosťou alebo záujmom porozumieť hodnotám minulosti a taktiež oprávnená ambícia nástupu každého modernizmu, úloha profesionálneho pamiatkara sa stáva mimoriadne zložitou. A pritom za stav pamiatky je podľa pamiatkového zákona zodpovedný vlastník, nie pamiatkar.

A ešte pripomeniem, že tu chýba podpora

“detached” from the soil and transformed into warehouses, at best to social institutions. Even though the war front traversed the country, it destroyed less than the era of the building efforts.

The present time operates essentially similar instruments only in reverse order. Many of the listed heritage structures in shared ownership were returned in restitution or given away in privatisation in good faith, but not everyone accepted them in the spirit of the initial noblese obligé, or “nobility obliges”, to manage them with humbleness, but private property being protected by the Constitution is often exploited in a way of its very own. If one adds to this the fact that not every owner has the ability or interest to understand the values of the past, and also a legitimate ambition of the onset of any of modernism, the role of a professional conservationist becomes extremely difficult. Yet it is the owner and not a conservationist who is legally responsible for the state of a monument under the law on monument.

And still I would like to recall that there if a lack of support

pamiatkarskej práce vo forme cieľených výskumov akademických pracovísk. Aj samotný pamiatkový výskum stagnoval od 70-rokov a masívne sa začal podporovať až prijatím nášho zákona v roku 2002, kedy sa stal obligatórnou súčasťou pamiatkovej obnovy. Kompenzujeme deficit 40 rokov, aby sme mali dostatok poznatkov, ktorými môžeme čeliť v argumentácii nekvalifikovaným názorom niektorých vlastníkov, developerov ale aj verejných činiteľov.

Azda najlepšie môžeme pochopiť stav súčasného postavenia disciplíny ochrany pamiatok na prípadových štúdiách. Preto pár poznámok k nášmu hlavnému mestu, k obnove Bratislavského hradu či ostatnej kauze objektov Bezručova 3-5.

Bratislava má okolo roku 1900 má cca 70 000 obyvateľov, okolo 1930 cca 120 000 a rozsah i vzhľad, ktorý v nás vzbudzuje oprávnenú emóciu starých dobrých časov. Podľa Registra obyvateľov Slovenskej republiky k 11. 3. 2016 472 966 obyvateľov

for conservationist work in the form of targeted researches in academic laboratories. The historical research itself also stagnated since the 1970s and began to be supported massively not earlier than upon the adoption of the law in 2002 when it became an obligatory part of the monument restoration. We are compensating the deficit of 40 years to have enough knowledge which we may use to face unqualified opinions of some owners, developers as well as public officials.

Case studies are perhaps the best way to understand the state of the current position of the heritage preservation discipline. Therefore, I am going to add a few notes concerning our capital city and the restoration of the Bratislava Castle or the most recent case of the buildings in the Bezručova Street No. 3-5.

Around 1900, Bratislava had a population of about 70,000 inhabitants, around 1930 about 120,000 inhabitants, and a range and appearance which inspires in us a justified emotion of the good old days. According to the Register of citizens of the Slovak Republic as of March

s trvalým pobytom a k tomu treba prirátat ešte aj počet cezpoľných, / ktorý sa odhaduje na cca až do 100 000/. Takýto enormný nárast počtu obyvateľov a navyše množstvo originálnych funkcií, ktoré prebrala Bratislava ako hlavné mesto SR po jej osamostatnení roku 1993, je výzva, ktorej čelili okolité európske metropoly v zásade v predminulom storočí. Samozrejme, ich naplnenie, uskutočnenie rôznych smelých plánov sa aj v minulosti zapisalo často krát práve pre krátko trvajúce konjunkturálne obdobie do tváre nášho mesta rôznymi jazvami. Zatiaľ čo tieto vznikli a zostali často síce neukončené, predsa len niesli isté koncepčné črty, resp. boli súčasťou plánovaných postupov. Žiaľ po roku 1989 vedenia mesta akoby rezignovalo na svoju hlavnú funkciu riadenia rozvoja mesta, jeho mestotvorného procesu a ambícií zasadne sa podieľať na tvorbe obrazu mesta. Postupne prenechalo túto činnosť politickému rozhodovaniu mestského parlamentu, v ktorom sa samozrejme presadzuje predovšetkým politické

11th, 2016 there were 472 966 permanent residents, to which an estimate of 100 000 commuters must be added. Such an enormous growth in population plus the volume of original functions Bratislava had to take over as the capital of the Slovak Republic after it became independent in 1993 is a challenge which, in principle, the neighbouring European capitals were facing before the last century. Of course, implementation of various bold plans has also left a multitude of scars in the face of our city, often just for a short period of boom. While these emerged and often remained incomplete, they nevertheless carried the same design features or were part of planned procedures. Unfortunately after 1989 the city management seemed to have dropped out its primary function of managing the urban development, its city-creating process and an ambition to be a fundamentally involved in shaping the city's image. Gradually, the city ceded this activity to political decision-making of the municipal parliament, which naturally promotes mainly political and economic rivalry. As a result Bratislava became the arena of particular interests and the

a ekonomické súperenie. Jeho dôsledkom je, že sa Bratislava stala kolbištom partikulárnych záujmov a pamiatková ochrana sa vytiahla ako žolík, ak bolo treba zasiahnuť v prípadoch, kedy mesto vo rozhodnutiach v zásade zlyhalo. Mám na mysli napr. územnoplánovacie informácie, ktoré získavajú investori pravidelne a obsahove sú v rozpore so schválenými dokumentmi pamiatkovej ochrany alebo rôzne odpredaje mestského majetku (pozemkov, a nie budov) spôsobom, ktorý v sebe niesol konflikt a ktorý sa potom aj naplno rozvinul. Tak sa po takýchto nekompetentných rozhodnutiach vlastne dospelo do situácie, v ktorej zákon o ochrane pamiatkového fondu akoby bol jediným nástrojom, ktorý môže ešte zatiahnuť záchrannú brzdu a zachraňovať obraz nášho mesta. Žiaľ ani verejnosť nikdy nebola dostatočne poučená, že táto fáza už ide ruka v ruku s následkami, najmä náhradou nárokovaných finančných škôd. Tu je naozaj na mieste pripomenúť, že PU SR a aj KPÚ nemajú za povinnosť

monument protection has been pulled out as a joker card when it was necessary to intervene in cases where the city essentially failed in making of decisions. For example, I mean the land planning information which is obtained by investors on a regular basis, and content-wise is inconsistent with the approved documents of monument protection or various divestments of the municipal property (lands and not buildings) in a manner which in itself was marked by a conflict and which would then develop fully. So the result of such incompetent decisions is actually a situation where as if the Act on protection of monuments like was the only instrument that can still pull the emergency brake and bail out the image of our city. Unfortunately, not even the public has ever been sufficiently informed that this phase now goes hand in hand with the consequences, especially the compensation of financial damages claimed. Indeed, at this point it should be reminded that the Monuments Board of the Slovak Republic and the Regional Monuments Board are not obliged to substitute self-government and its bad decisions. Moreover, we are

suplovať samosprávu a jej zlé rozhodnutia. Navyše sme konfrontovaní so skutočnosťou, že v 80 % nášho pracovného výkonu riešime otázky vzhľadu nehnuteľností, teda nie národných kultúrnych pamiatok, ale objektov lokalizovaných v pamiatkovo chránených územiach najmä v zónach a ochranných pásmach – problémy typu výmena plastových okien na bežných obytných domoch, letné sedenia, reklamné alebo iné technické zariadenia. Tieto problémy naozaj v inom civilizačnom prostredí riešia samosprávy, stavebné úrady a v žiadnom prípade by nikomu ani na um nezišlo zaťažovať týmito triviálnymi témami odbornú špecializovanú pamiatkovú inštitúciu. Úplne absurdné. V našom zákone sa tieto témy objavili ako nutná reakcia na stav spoločnosti, ale dlhodobo sú to témy neudržateľné a príliš drahé na čas a výkon špecialistov.

Obnova Bratislavského hradu je vlastne po spoločenskej zmene prvou významnou investíciou obnovy verejnej stavby z verejných zdrojov. Ostatná obnova hradu si vyžadovala

confronted with the fact that 80% of our work is dealing with issues regarding the appearance of a real estate properties, and hence no national cultural monuments, but buildings located in the protected monument areas particularly in zones and buffer zones - issues such as replacement with plastic windows on common residential houses, summer seating areas, advertising or other technical equipment. In a different civilisational environment, these problems are really tackled by self-governments, building authorities, and under no circumstances would anyone even think of bothering a specialised professional monument preservation institution with these trivial issues. Completely absurd. In our legislation, the following topics have emerged as an inevitable response to the state of the society, but in a long term they are unsustainable and too expensive as regards the time and performance of specialists.

The restoration of the Bratislava Castle is actually the first significant investment after the social change in a restoration of public buildings using public

nielen dennodenné fyzické nasadenie, ale rozhodovanie veľmi zložitých zadaní odzrkadľujúce požiadavky, ktoré jednoducho súčasnosť priniesla, ale predovšetkým identifikáciu hodnôt, ktoré boli uznané ako oprávnené a ich revitalizáciu. Metóda obnovy nadviazala kontinuálne na sústavnú, aj keď nie plynulú renováciu Bratislavského hradu od roku 1955, ktorý bol významným medzníkom v procese zachovania hradu ako takého a začatie jeho obnovy pre kultúrne účely. Ako iste všetci viete nositeľom myšlienky bol prof. Pifffl, avšak tým kto mal dostatok údernej sily presadiť vo vtedajších podmienkach túto vzácnu myšlienku bol akad. mal. Janko Alexy. Odpoveď na často kladenú otázku, prečo sa súčasná obnova zamerala na tereziánsku etapu, sa však nachádza predsa len v minulosti. Už v samom počiatku bol zámer formulovaný prof. Piffflom, obnovovať hrad v barokovom výraze. Síce sa tento nakoniec zmenil a presadil sa istý modernistický prístup v intenciách uplatnenia súdobých výrazových prvkov, avšak systematická

funds. The previous restoration of the castle required not only everyday physical deployment, but also making decisions on very difficult tasks reflecting the requirements that have simply been brought by the present, but above all identifying the values that have been recognized as legitimate, and their revitalisation. The recovery method has continually followed up on a systematic though not continuous renovation of the Bratislava Castle since 1955, which was an important milestone in the process of maintaining the castle itself and a start of its restoration for cultural purposes. As you all certainly know the bearer of the idea was Prof. Pifffl, but the one who had plenty of hard-hitting force to promote this rare idea in the conditions of that time was Janko Alexy, a painter. However, the answer to a frequently asked question why the current renovation is focused on the Theresian phase is still in the past. In the very beginning an intention was formulated by Prof. Pifffl to restore the castle in a Baroque expression. Although this would eventually be changed and a certain modernist approach was enforced along the lines of application of

odborná a výskumná práca kolektívu odborníkov pod vedením ing. arch. Andreja Fialu v priebehu najmä 80.rokov svojimi výsledkami potvrdila Piffllov koncept prezentovať barokovú etapu, pričom základné metodické materiály boli schválené ešte pred rokom 1989./Zámer, na obnovu 1984 a doplnok 1986/. Na ne nadväzovali konkrétne návrhy rekonštrukcie zlatej štukovej dekorácie slávnostného schodiska alebo návrhy riešení trofejí na vstupných bránach. Ostatná obnova hradu bola dôsledkom politického rozhodnutia, pričom sa dôsledne uplatnil odborný názor iniciovaný už Prof.Piffplom. Tak je nekorektné podsúvať verejnosti len polovičnú pravdu a zamlčovať odborný názor. Obnova zo 60.rokov bola tvorivou interpretáciou s významným ideologickým podtextom, ktorý jednak chcel zachovať v novotvaroch dobovú pečať ako novú kultúrnu chronologickú vrstvu a súčasne rád uprednostnil vzdialené epochy, aby sa nemusel obávať ich presahu do súčasnosti. Predsa len tieň monarchie dopadal v dĺžke času ani nie pol

contemporary expressional elements, but the systematic research and professional work of a team of experts led by architect . Andrej Fiala especially during the 1980s confirmed with their results the concept of Piffll to present the Baroque era, and the basic methodological materials were approved before 1989 (the restoration plan of 1984, and an amendment of 1986). These plans were elaborated upon by concrete proposals for reconstruction of the golden stucco decoration of the ceremonial staircase or the proposed design solutions of trophies at the entrance gates. The most recent restoration of the castle was an outcome of a political decision, and fully implemented the expert opinion initiated already by Prof. Piffll. Therefore, it is incorrect to give the public only a half of the truth and omit the expert opinion. The restoration project from the 1960s was a creative interpretation having a significant ideological undertone, which wanted, on the one hand, to preserve in the new forms the historical nature as a new cultural and chronological layer, while, on the other hand, to prefer remote epochs so as not to be worried about them

storočia a naň nadväzujúce buržoázne obsahy, považované za nebezpečné, zatiaľ čo koncept návratu do stredoveku sa hýbal na pomedzí mýtov. V roku 1991-92 SUPS spracoval analýzu obnovy bratislavského hradu a bol formulovaný návrh na II.etapu obnovy bratislavského hradu, ktorý jednoznačne podpisom svojho riaditeľa pána arch. I. Gojdiča potvrdil metodický prístup reštaurovania tereziánska etapa .

Z ostatnej etapy realizácie obnovy sa však chcem vyjadriť k dvom témam a to ku podzemnému parkovisku a s ním súvisiacimi archeologickými nálezmi a taktiež k barokovej záhrade.

Verejnosť bola masírovaná informáciami o bezprecedentnom konaní investora, viažucimi sa k výstavbe podzemného parkoviska pod severnou terasou. Je nekorektné, ak takéto nepravdivé informácie šíria aj niektorí odborníci. Už pred rokom 1994 bola schválená SUPS-om v rámci ďalšej etapy obnovy Bratislavského

reaching over to the present. In the long run, the shadow of monarchy was cast a little less time than a half of a century to be followed by subsequent bourgeois contents, considered as dangerous, while the concept of a comeback to the Middle Ages moving on the border of myths. In 1991-92 the SUPS prepared an analysis of reconstruction of the Bratislava Castle and a proposal was formulated for the 2nd stage of the restoration which clearly by the signature of the director, I. Gojdič, confirmed the methodological approach to restoration focused on the Theresian era.

As regards the latest stages of the restoration, however, I would like to comment on two topics, the underground car park and the archaeological findings associated with them, as well as the Baroque garden.

The public was fed information on unprecedented actions of the investor in relation to the construction of underground parking under the Northern Terrace. It is unfair if such false information is spread by some experts, too. Already before 1994 the SUPS approved an extension on the Western Terrace as a part of the next

hradu, prístavbu na západnej terase, ktorá slúži dnes poslancom NRSR. Pod ňou sa nachádzajú garáže už takmer dvadsať rokov. Nebyť požiadavky investora vytvoriť podzemné priestory aj pod severnou terasou, nepristúpilo by sa dnes k rozsiahlemu archeologickému výskumu, ktorý odhalil torzá stavieb keltsko-rímskeho obdobia. Avšak aspoň jeden pilier z nich pri vstupe bol známy archeológom už v predchádzajúcom období v 70.-80.rokoch. Títo však vtedy jeho význam nerozpoznali a nechali doň vbudovať šachtu, - i to sa stáva, a nechceli sme však škandalizovať starších kolegov - preto je jeden z pilierov dnes nenávratne poškodený. Tí istí archeológovia však sa stali našimi významnými kritikmi v súčasnosti. A možno, ak by nedošlo k výmene archeologických spoločností, uskutočňujúcich výskum, by nebol eskaloval konflikt do podoby, že sa na ňom zúčastnil každý, kto aspoň trochu cítil, že môže z neho profitovať odborníkmi počnúc, podnikateľmi, politikmi alebo budúcimi politikmi z radov aktivistov

stage of reconstruction of the Bratislava Castle, used today by the members of the National Council of the Slovak Republic. There are underground garages now for almost twenty years. Were it not for the requirement of the investor to create an underground space under the Northern Terrace, there would have been no extensive archaeological research today that has uncovered torsos of structures dating back to the Celtic-Roman period. However, of these at least one pillar at the entrance was known to archaeologists in the 1970s-80s. At that time, they did not recognize its importance and had a shaft built into it - as it happens, but we did not want to scandalise senior colleagues - therefore one of the pillars of today irreversibly damaged. These same archaeologists, however, have become our major critics today. And maybe if there had not been an exchange of archaeological companies undertaking the research, the conflict would not have been escalated into a form that all those who felt they could benefit from it, ranging from experts, businessmen, to politicians or future politicians from the ranks of activists. It is unprofessional

končiac. Neprofesionálne je že v týchto zápasoch sa utekáme sebabičovať do zahraničia, najlepšie do UNESCO - centrály v Paríža, kde posielajú zmätočné informácie o objave Carnunta, aj keď chápem, že slovo carnuntum v ilýrskom jazyku znamená kamenné mesto aj všeobecne a mohlo označovať nejakú neznámu polohu, čo by sa však žiadalo adresátovi vysvetliť, čo sme nakoniec urobili my - PÚ SR . A za nehoráznosť považujem priloženú koláž, ktorej súčasťou bola pozvánka na výstavu 4 výnimočných historických unikátov z Čiech, Moravy a Slovenska - /Věstonická Venuša, kamenná hlava keltského heroa z Mšeckých Žehrovíc, zlatý náramok z doby rímskej zo Zohora a železný meteorit z Opavy/. Vyobrazenie na pozvánke sugerovalo akoby sa na hrade ničili takéto významné nálezy z vykonaného archeologického výskumu.

A ešte k barokovej záhrade. Pochybovačom, ktorí kritizujú obnovu tejto záhrady z hľadiska jej lokalizácie na streche podzemného parkoviska je treba znovu vysvetliť, že len

is that in these struggles we are running to whip ourselves abroad, preferably to UNESCO - the headquarters in Paris, where they send confusing information about the discovery of Carnuntum, although I understand that the word Carnuntum in the Illyrian language means a stone city and could refer in general to some unknown location, which should have been explained to the addressee as we did in the end - the Monuments Board of the Slovak Republic. And I found outrageous the enclosed collage, which included an invitation to the exhibition of four exceptional historical unique items from Bohemia, Moravia and Slovakia - Venus of Věstonice, stone head of the Celtic Hero of Mšecké Žehrovice, a gold bracelet from the Roman period of Zohor, and an iron meteorite from Opava. The depiction in the invitation suggested as if such important finds from the archaeological survey had been destroyed in the Castle.

And now about the Baroque garden. It is necessary to explain again to the doubters who criticise the renewal of this garden as regards its positioning on the roof of the

tretina záhrady sa nachádza na streche garáží, ostatná časť na rastlej skale onoho historického kameňolomu, z ktorého bol budovaný stredoveký objekt. A nám starším len pripomeniem, že tie množstvá tatroviek, ktoré vyvážali materiál zo severnej terasy, vyvážali de facto sutinu z Kamenného námestia, ktorá bola na hrad navozená počas budovania obchodného domu Prior. Existujú všetky sadovnicke záhradnicke predpoklady, že záhrada je založená na dostatočnej vrstve zeminy, či už nad podzemným parkoviskom alebo nad prirodzeným skalným podložím ktorú budú rastliny k svojmu životu potrebovať. Pritom podzemné priestory pod severnou terasou neslúžia len na parkovanie – sú tu umiestnené technológie kúrenia, klimatizácie a iných technologických zariadení potrebných k prevádzke hradného paláca, ktorého historické priestory nemusia byť týmito, v súčasnosti požadovanými, technológiami zaplnené a môžu v plnom rozsahu slúžiť verejnej reprezentácii štátu a muzeálnym účelom SNM.

underground parking that only a third of the garden is located on the roof of the garage, the remaining part sits on the rock of the same old quarry used to construct the medieval building. And, I would like the older of us to remember that those many lorries removing material from the Northern Terrace, they were in fact removing the rubble from the Kamenné námestie square which had been brought to the Castle during the construction of the Prior Department Store. There are all prerequisites as regards landscaping and gardening that the garden is based on a sufficient soil layer, whether on the underground car park or the natural bedrock, for the life of the plants. The underground spaces under the Northern Terrace serve not only for parking – there is heating, air conditioning and other technological equipment for the operation of the castle's palace, whose historic areas need not be filled with such technology, nowadays inevitable and can fully serve the public representatives of the state, and for the purposes of the Slovak National Museum.

As far as this complex case is concerned, which has cost all of us needlessly a lot of

K tejto zložitej kauze, ktorá nás všetkých stála zbytočne veľa negatívnej energie i emócií, možno povedať len toľko, že najmä tí, ktorí tak veľmi presadzujú diskusiu a dialóg ako formu komunikácie, nedokázali prijať iný názor, hoci bol výsledkom legitímneho procesu s odborným zdôvodnením, akceptovaným aj s komisiou so zahraničnou účasťou.

Druhá veľmi horúca a naozaj nie príjemná téma je obnova objektov bývalej Zemskej poisťovne, neskôr nemocnice s poliklinikou na Bezručovej ulici 3-5. Jej príbeh je pre verejnosť známy pár rokov ako príbeh chátrajúceho objektu v centre mesta a eskaloval toto leto počas tzv. riadenej demolácie časti objektu za účelom umožniť výstavbu podzemných parkovacích miest, nakoľko konverzia stavby viazaná nielen na administratívne priestory ale aj bytové jednotky pri súčasnom kolabujúcom stave parkovania /statickej dopravy najmä v Bratislave vyžaduje garáže. Treba začať po poriadku. Rok 1989 priniesol okrem iného hlbokú kritiku štátu

negative energy and emotions, we can only say that especially those who promote so much debate and dialogue as a form of communication, failed to accept a different view, although it had been the result of a legitimate process with expert justification, accepted also by a commission with foreign participation.

The second very hot and really not a pleasant topic is the restoration of the former Provincial Insurance Company's building, later the hospital in the Bezručova Street no. 3-5. Its story had been well-known to the public for a few years as dilapidating building in the city centre, and escalated this summer because of the so-called controlled demolition of the building in order to enable the construction of underground parking spaces, since the conversion of the building is not only tied to office spaces but also residential units given the fact the deteriorating situation of parking and static traffic, especially in Bratislava, requires garages. Things must be started from the beginning. The year of 1989 brought among other things, a deep criticism of the state and its management, which is regularly summed up

a jeho hospodárenia, čo sa pravidelne zhrnulo pod pojem – „Štát je najhorší vlastník“. Asi to bola vtedy viac pravda ako domnienka. Avšak fetišizácia privátneho vlastníctva je len druhým extrémom tejto tzv. pravdy. Druhý aspekt: v zdravotníctve sa počnúc Zajacovou reformou začali presadzovať rozličné trhové koncepcie, jedna z nich radikálne znižovala počet lôžok i dní, ktoré pacient strávi v nemocnici. (My občania to ako pacienti zrejme vidíme inak, a iste všetci, ako tu sedíme by sme radšej mali nemocnicu na Bezručovej ako na Rázsochách ,v každom prípade by bola dostupnejšia). Objekty bývalého zdravotníckeho zariadenia boli vyhlásené za prebytočný majetok štátu, nik okrem Ministerstva spravodlivosti SR neprejavil záujem oň, a tak boli následne privatizované. Noví vlastníci, myslím, že sa i zo dvakrát vymenili, hľadali model ich využitia, konzultovali s kolegami na KPÚ, čo dokladajú i početné dokumenty z rokovaní a predkladané štúdie. Žiadna z variant riešenia sa nevedela zaobísť

by the saying - "the State is the worst owner". Perhaps it was more true at that time than a supposition. However, the fetishisation of private property is only the other extreme of this so-called truth. The second aspect: in the health case, starting with the reform of Minister of Health, Rudolf Zajac, various market concepts were promoted, one of which radically reduced the number of beds and days that patients spend in the hospital. (We, the citizens, as the patients, probably see it in a different way, and certainly all of us, as we sit here, would rather have the Bezručova hospital than the one in Rázsochy, in any case it would be better accessible). The buildings of the former medical facility were declared a surplus state property, and no one except the Ministry of Justice of the Slovak Republic has expressed interest in it, and so the buildings were subsequently privatised. The new owners changed two times, I think, looking for a model to use the buildings, had consultations with the colleagues at the Regional Monuments Office, as evidenced by numerous documents and reports of meetings and studies submitted. None of the

bez riešenia podzemného parkoviska, najmä aj preto, že tento monumentálny komplex zabierajúci celý blok, vzhľadom na existujúce požiadavky mesta parkovacie miesta vyžaduje. Diskusie, ktoré započali v roku 2008, znamenali pre mojich kolegov dlhý zápas o minimalizáciu deštruktívnych zásahov, nech to znie akokoľvek paradoxne. V priebehu tohto obdobia bola téma i medializovaná a nenašiel sa ten teoretik či praktik, ktorý by riešenie parkovania bez akejkoľvek deštrukcie predstavil. Aj s rizikom potenciálneho šoku pristúpili kolegovia ku schváleniu deštrukcie, ale iba parciálnej časti, ktorá v porovnaní s ostatným predstavovala časť architektonicky menej náročného konceptu. Rokovania prebiehali za účasti členov odbornej komisie, ktorí sú aj z externého prostredia a rovnako o odborný názor bol požiadany expert venujúci sa funkcionalistickej architektúre na akademickej úrovni. Dnes okrem hrubých urážok a stínania hláv oponenti z akademického prostredia dosiaľ neponúkli žiadne iné riešenie, okrem

variants of the solution could do without an underground parking solution, especially also because this monumental complex that occupies an entire block requires parking spaces due to the existing requirements of the city. To my colleagues, the discussions that began in 2008 have meant a long struggle to minimise destructive interventions, however paradoxical this may sound. During this period the topic was also publicized issue there was neither a theorist nor a practitioner to present a solution to parking with no destruction. Even with the risk of a potential shock the colleagues proceeded to approve the destruction, but of a partial section only, which when compared to other parts represented a less demanding architectural concept. The negotiations have been conducted with the participation of an expert panel with members also from external environment, and expert advice was also requested from an expert specialised in the functionalist architecture at the academic level. Today, the opponents from the academic environment have not offered so far no solution other than gross insults and beheading,

samozrejme riešenia nič nepovolíť. Ale obnova pamiatkových objektov, či sa to páči alebo nie, je vždy riadená zmena, ktorou sa usilujeme samozrejme docieľiť optimálny výsledok a rovnako ako aj v iných disciplínach nie vždy je úspech zaručený a dokonalý. Ale na rozdiel od iných disciplín sa na hodnotenie našich výkonov pasujú mnohí. To chápeme a rešpektujeme, ťažko nám však padne ak sa odborná verejnosť neunúva oboznámiť s našimi dôvodmi a argumentmi, ani nás neosloví, iba útočí a ochotne preberá do svojich rúk rolu aj našich sudcov aj katov.

Aj tieto príklady ukazujú, že zdánlivo jednoduchšie je uplatniť prísne konzervatívny prístup, pietne ľpieť na každom detaile, vtedy veríme, že sa vyhneme konfliktom, ale iba na jednej strane. Ak však hľadáme riešenia, sme nahliadaní ako prisluhovači nehodných developerov, ktorí nás zase na strane druhej všeobecne vnímajú priam ako spoločenské nebezpečenstvo. Naozaj neľahké postavenie. Ale ako sa tieto často krát na zánik

of course except the solution not to permit anything at all. However the restoration of historic buildings, whether people like it or not, is always a managed change which seeks to achieve optimal results and like in other disciplines, success is not always guaranteed and perfect. But unlike in other disciplines, there are many people who think they are competent to judge our performance. We understand and respect it, but we find it unfair if the professional public bothers itself neither to get acquainted with our reasons and arguments, nor speaks to us, they only attack and willingly take into their own hands the role of our judges and executioners.

These examples also show that it is apparently easier to apply a strictly conservationist approach, reverently cling to each and every detail, that is when we believe that we can avoid conflicts, but only on the one hand. On the other hand, if we are looking for solutions, we are seen as minions of unworthy developers, who in turn generally see us as almost as a social threat. Indeed an uneasy position. One way or another, how to save these structures, often

odsúdené objekty majú zachrániť, ak nepovolíme ich riadenú zmenu, najmä v situácii keď sa konečne nájde investor? Obávam sa že mnohé dilemy rozhodovania neuláhčia všeobecné metodiky, ony naozaj nedokážu anticipovať, čo jednotliviec dokáže vymyslieť. Pamiatkar musí predovšetkým svoj prístup dokázať vyargumentovať a podprieť vedeckým poznáním. Preto nemožno poznávací proces nahrádzať iným metodickým inštrumentáriom. Rovnako dôležité je akceptovať skutočnosť, že proces obnovy je vždy individuálnym konaním, i napriek akejkolvek podobnosti optickej i okolností.

Nielen pri samotnej obnove NKP alebo i pri akomkoľvek vstupe do historického prostredia, úprave verejného priestore či obnove nehnuteľnosti v ňom alebo náhrade priam novostavbou je pri posudzovaní potrebné dokázať vidieť akoby aj očami budúcnosti. Potenciálne práve z týchto zásahov sa generuje banka budúcich možno NKP alebo chránených historických

doomed to extinction, if we do not allow their managed change, especially in a situation when an investor is finally found? I fear that many of the dilemmas of decision-making will not be made easier through a general methodology, they really can not anticipate what an individual can devise. A monument protection professional must first of all be able to support his or her approach with arguments and scientific knowledge. Therefore, the learning process cannot be replaced by another methodological set of instruments. It is equally important to accept the fact that the restoration process always consists in individual actions, despite any visual similarities and circumstances.

Not only in the case of an actual reconstruction of a national cultural monument or for each entry into a historic environment, modification of public areas, or restoration of property therein, or compensation directly by a new construction, it is necessary to be able to see through the eyes of the future in the assessment as well. Potentially, these interventions generate a reservoir of possible future National Cultural Monuments

území. Nakoniec tento názor potvrdzujú objekty, ktoré vznikli nie v tak dávnej minulosti. Hoci už vtedy boli niektoré z nich predmetom aj súdobého kritického hodnotenia, dnes sa o ich záchranu a isté uznanie ba až formou zápisu do UZKP vedú polemiky.

Pamiatkari ako reprezentanti konzervatívnej disciplíny máme to privilégium, že nemusíme byť úplne naklonení pokroku, ale taktiež nemáme právo mu absolútne brániť. Ak však pamiatkari zvolia princíp prísnej obrany, ide zväčša o obranný reflex. Často je výrazom možno aj nekritického osvojenia si skúsenosti s mnohými nie dobrými výsledkami, ako odvahy sa vydať na cestu hľadania aj netradičnej interpretácie. A preto vždy vlastne ide o odvalu pamiatkara byť dostatočne prísny konzervátorom, ale rovnako aj odvážnym moderátorom uplatnenia nových tvorivých počínov v historickom kontexte. To bieločierne videnie, ktoré v istom okamžiku podsúva v ochrane pamiatok zjednodušujúci obraz boja starého s novým, je

or protected historic zones. Finally, this view is confirmed by buildings not only from the distant past. Although even then some of them were also the subject of contemporary critical assessment, today their recovery and a sort of recognition, even through an entry in the Central List of National Monuments, are disputed.

We, the conservationists, as the representatives of the conservative discipline, have the privilege that we may not be fully inclined to progress, but we also have no right to hamper it totally. However, if conservationists opt for the principle of strict defence, this is largely a defensive reflex. It is often an expression of perhaps uncritical adoption of experience with many not so good results, as a courage to take the path of searching interpretation, even unconventional. Therefore, it is actually always the courage of a monument protection professional to be a sufficiently strict conservator, but also a courageous moderator of application of new creative steps in the historical context. This white-and-black vision which at some point gives the protection of monuments

len zdanlivé. Vždy pôjde o súperenie kvalitného s nekvalitným, adekvátneho s nevhodným, dobrého so zlým.

Je zaujímavé, že väčšina spoločenských diskusií sa vedie o postupoch či postojoch pamiatkarov, ktorí akoby nesú zodpovednosť za celkový výsledok, hoci sú iba jedným z aktérov. Málokedy však zachytíme kritickú diskusiu o autoroch týchto projektov, alebo skôr sa ešte tak diskutuje o zlých rozhodnutiach samosprávy. Málo kriticky sa hodnotia architektonické počiny v historickom prostredí, naopak. Cudne sa mlčí o rôznych nešťastných projektoch a niektoré sa priam dočkajú významných architektonických ocenení. Že by sme iba my pamiatkari nedokázali zbadáť, že sú na ceste stať sa budúcimi NKP ?

A na dôvažok ešte jedna záverečná kacírka myšlienka . Akoby sme poznali iba dve kategórie objektov – NKP a na zbúranie. A pritom existuje množstvo poctivých stavieb, hodných prirodzeného rešpektu, ktorý nemusí byť vynútený a podopretý

a simplistic picture of the struggle between the old and the new, is imaginary only. There will always be some rivalry between good and poor quality, adequate and inadequate, the good and the bad.

It is interesting that most social debates are about the procedures or attitudes of monument protection professionals who as if had a responsibility for the overall result, although they are only a few among many actors. However, rarely do we see a critical discussion about the authors of these projects, more often, discussions are held about bad decisions of self-government. On the contrary, there is little criticism in the evaluation of the architectural achievements in historical environment. There is a restrained silence about a range of unfortunate projects and some of them are even winning major architectural awards. Have we conservationists failed to notice that they were on their way to becoming future national cultural monuments?

And, in addition, one more final heretical idea. As though we knew only two categories

barlami právnej ochrany. Treba nám však asi všetkým ešte poriadne popracovať na spoločenskom povedomí .

Široké spektrum otázok pri záchrane a zachovaní originality a autenticity hodnôt minulosti je motivované všeobecnou snahou prispieť ku kvalite nášho životného prostredia, prostredníctvom kultivovania obrazu miest a obcí a obrazu našej krajiny, ktorá pretvorená rukou človeka je našou kultúrnou krajinou. A na tejto ceste by sme azda mali hľadať porozumenie ...

PhDr. Katarína Kosová

of buildings - either a national cultural monument, or a building to be pulled down. Yet there are many sound buildings that deserve natural respect, which may not be enforced and supported by legal protection. Anyway, we all probably should still work hard on social awareness.

The wide range of issues when it comes to safeguarding and preserving the originality and authenticity of past values is motivated by the general aim to contribute to the quality of our environment by cultivating the image of towns and villages and the image of our country, which, transformed by the hand of man, is our cultural landscape. And on this path, we should perhaps look for understanding ...

PhDr. Katarína Kosová

Kultivovanie historickej pamäti a historické dedičstvo z optiky historiografie

Rôzne formy reprezentácie dejín mimo akademickej historiografie, teda minulé javy – ako ich vidíme vo filmoch a na výstavách, ako o nich čítame v historických románoch a populárnych časopisoch, ako ich hráme v počítačových hrách, ako ich vníma a interpretuje široká verejnosť – patria do sféry tzv. *public history*, aplikovaných, praktických či populárnych dejín. Na rozdiel od profesionálnej historickej vedy, ktorá stratila svoj monopol na legitimizovanie verejných rozpráv, aplikovaná história vychádza v ústrety očakávaniam publika, chce ho často viac upútať a zabávať než vzdelávať. Ako súčasť masovej kultúry

The cultivation of historical memory and the cultural heritage from the perspective of historiography

Various forms of representation of history outside the academic historiography, i.e. past events – as we see them in the movies and at exhibitions, as we read about them in historical novels and popular magazines, as we play them in computer games, as they are perceived and interpreted by the general public – belong to the world of the so-called public history, the applied history, either practical, or popular. Unlike the professional historical science which lost its monopoly to legitimise public discourses, the applied history meets the expectations of the audience, which it wants more to attract and entertain than to educate. As a part of the mass culture, it brings not only

prináša nielen intelektuálne, ale hlavne emocionálne impulzy, a tak môže byť ľahko využívaná na politické ciele. Na rozhraní medzi aplikovanou históriou a kritickou historickou reflexiou stoja diskusie odborníkov a aktivistov o *kultúrnom dedičstve* a *historickej pamäti*. Pod oba tieto pojmy možno zahrnúť nielen vedecké koncepty, ale tiež kultúrnu prax a sféru spoločenského vyjednávania a konfliktu. Oba sa menia v dejinách a sprostredkujú poznatky dôležité pre konštruovanie kolektívnych – národných, ale aj nadnárodných identifikácií a pre reprezentáciu moci. Priestor a médiá na prezentovanie vlastného obrazu dejín mali k dispozícii rôzne skupiny, ale nie v rovnakej miere. Účinná mediálna reprezentácia vo verejnom priestore sa viazala na inštitucionálne podmienky, politické záujmy a hodnotové predstavy politicky dominantnej skupiny. V posledných desaťročiach sa situácia výrazne zmenila rozšírením internetu.

Pojem historickej pamäti nemá byť jednoduchou

the intellectual, but also the emotional impulses, and so can easily be utilised for political goals. At the interface between the applied history and the critical historical reflections are the discussions of experts and activists on cultural heritage and historical memory. Both these terms may include not only the scientific concepts, but also a cultural practice and the sphere of social negotiation and conflict. Both change throughout the history and facilitate the knowledge essential to the construction of collective – national, but also transnational identifications, and to the representation of power. The space and the media to present their own picture of history was available to various groups, but not to the same extent. An effective media representation in the public space was tied with the institutional conditions, political interests and value-related ideas of the politically dominant group. During the recent decades, the situation has changed significantly due to the expansion of the Internet.

The concept of historical memory does not have to be a simple replacement of the terms of tradition or

náhradou termínov tradícia či kultúrne dedičstvo, tak ako ich vnímala tradičná pamiatková starostlivosť. Výskum pamäti poukazuje na dynamický a labilný vzťah medzi *zabúdaným* a *pripomínaným*. Nové kategórie – „disonantné dedičstvo“ či „dedičstvo brutality“ – však naznačujú, že ak by sa do kolektívneho dedičstva zahrňovali aj potláčané, zamlčované a tabuizované momenty, ktoré neharmonizujú s oficiálnym naratívom, potom by sa oba fenomény (pamäť a dedičstvo) mohli zblížovať.

Starší teoretici jasne odlišovali kolektívnu pamäť (iracionálnu a emocionálnu) od historickej vedy (reflexívnej a kritickej). Dnes sú história a pamäť ponímané ako dva legitímne a navzájom sa doplňujúce spôsoby spomínania, ktoré sa nemusia vylučovať a potláčať. Vzniká nový typ dejepisectva, ktoré sa zaujíma menej o udalosti, ale viac o to, ako bol neskôr konštruovaný ich obraz, ako upadli do zabudnutia a znovu získali na význame. „Pamäťový boom“ posledných desaťročí sa odzrkadľuje v bibliografickej databáze

cultural heritage, as they were seen by the traditional care of monuments. Research of memory points to the dynamic and fluctuating relationship between what is being forgotten and what is being recalled. However, the new categories – “dissonant heritage” or “legacy of brutality” – suggest that if a collective heritage also included suppressed, muted and tabooed moments not in a harmony with the official narrative, then both of these phenomena (memory and heritage) could converge.

Earlier theorists made a clear distinction between the collective memory (irrational and emotional) and the historical science (reflective and critical). Today, history and memory are conceived as two legitimate and complementary ways of recollection, which need not be mutually exclusive and repressive. A new type of historiography emerges which cares less about events, but more about how their picture would be constructed later, how they fell into oblivion and regain importance. “The memory boom” of the last decade is reflected in the bibliographic database of the Slovak historiography. Since

slovenskej historiografie. Od roku 1990 zachytáva takmer 2900 záznamov ku kľúčovým slovám či heslám pamäť, spomínanie, tradícia, dedičstvo, odkaz, trauma a pod. Historická pamäť a kolektívne spomínanie sa teda v spoločenských vedách na Slovensku už výrazne etablovali ako vedecká paradigma. Umožňujú vnímať rozmanité kultúrne fenomény a oblasti – umenie a literatúru, politiku a spoločnosť, náboženstvo a právo – v nových súvislostiach. Práve vo vzťahu k minulosti totiž spoločnosť dáva najavo, „čím je a kam cieľ“. V súčasnosti ju historici nevnímajú ako ohraničenú zásobáreň informácií – získaných skúsenosťou alebo naučených. Skúmajú ju ako meniace sa tkanivo mentálnych, materiálnych a sociálnych fenoménov, ktoré sa organizujú do zmysluplného celku a aktualizujú v aktoch spomínania. Spomienky nie sú objektívnym obrazom minulých vnemov, ale sú selektívne, emotívne, spájajú sa v nich jednotlivé prvky a významy podľa aktuálnej potreby. Na kolektívnej úrovni fungujú ako dôležité nástroje konštituovania identity

1990 it records almost 2900 entries for the keywords or terms of memory, recollection, tradition, heritage, legacy, trauma, etc. The historical memory and collective recollection have already established themselves in the social sciences in Slovakia as a scientific paradigm. They make it possible to perceive various cultural phenomena and fields – arts and literature, politics and society, religion and law – in new contexts. It is in the relationship with the past where the society makes it clear “what it is and where it is going”. Presently, historians do not perceive it as a limited reservoir of information – acquired or learned experience. They examine it as a changing web of mental, physical and social phenomena organised into a meaningful whole, and update it in acts of recollection. Memories are not an objective image of past sensations but selective, emotive, joining the individual elements and meanings based on actual needs. On a collective level, they act as important instruments of constituting the identity of a given community, and legitimise the existing state, or efforts to change it.

príslušného spoločenstva a legitimizujú existujúci stav alebo snahu o jeho zmenu.

Viacere teoretické koncepty umožňujú analyticky uchopiť fenomén historickej pamäti. Vychádzajú zo sociálnej podmienenosti spomínania a z princípu *sociálneho konštruovania* kolektívnej pamäti (Maurice Halbwachs), z konceptu *miest pamäti* ako uzlových, kryštalizačných bodov spomínania s hodnotovým a indoktrinačným nábojom prevažne v rámci národných dejín (Pierre Nora) a z konceptov *kultúrnej pamäti* – pamäťových kultúr a spoločenstiev pamäti, ktoré sú definované nielen nacionálne (Jan a Aleida Assmannovci). Z projektov o pluralitách stredoeurópskeho regiónu, ktoré viedol rakúsky historik Moritz Csáky, vyplýva, že jednotlivé miesta pamäti sú síce národne kódované, ale obsahujú v sebe často prvky pripisované iným, cudzím. Rozpravy v samosprávnych orgánoch, v miestnej tlači, v pamäťových inštitúciách, v spolkových prameňoch (napr. v okrásľovacích spolkoch) v 19. aj 20. storočí ukazujú, že reprezentanti

The phenomenon of historical memory may be analysed using a number of theoretical concepts. They are based on the social conditionality of recollection and the principle of social construction of collective memory (Maurice Halbwachs), the concept of sites of memory as nodal, crystallisation points of recollection with a value-based and indoctrination charge mostly in national history (Pierre Nora), and the concepts of cultural memory – memory cultures and communities, which are defined not only in the national terms (Jan and Aleida Assmanns). It arises from the projects of the Central European region's pluralities led by Moritz Csáky, an Austrian historian, that the individual sites of memory are coded nationally, but often contain in themselves elements attributed to others, to the foreign. The debates in the regional self-government bodies, in the local press, in the memory institutions, in sources of associations (e.g. in the beautification associations) in the 19th and 20th centuries suggest that some representatives of individual ethnic groups appropriated cultural spaces of cities in Slovakia. Nevertheless,

jednotlivých etnických skupín si privlastňovali kultúrne priestory miest na Slovensku. Analýzy rozličných úrovní tzv. vysokej kultúry aj každodennej kultúry však dokazujú neustále kultúrne transféry, hybriditu, vzájomné ovplyvňovanie a preplietanie kódov. Jeden z konceptov sociálnych dejín spomínania pracuje s predstavou *pamäti ako palimpsestu*. Tento pojem označuje viacnásobne využitú písomnosť: keď časť pôvodného textu prestala byť aktuálna, starostlivo ju z pergamenu vyškrabali a nanovo napísali nový, aktuálnejší. Pôvodný základ listiny zostal, pozmenilo sa posolstvo. Metafora palimpsestu či sfalšovanej listiny odkazuje na takmer geologické vrstvenie pamäti. Tak ako v architektúre mesta, tak aj v jeho obrazoch a v spomienkach naň sa postupne ukladajú jednotlivé materiálne či imaginárne vrstvy. Nikdy nie sú vnímané zároveň a do vedomia ľudí sa dostávajú až v určitých situáciách. Použitie termínu palimpsest poukazuje na ambivalencie a rozpory v pamäti, na prekódovanie prípadne vyprázdňovanie symbolického obsahu historických obrazov

analyses of various levels of the so-called high culture as well as everyday culture show the constant cultural transfers, hybridity, interaction and interweaving of codes. One of the concepts of the social history of recollection operates with the idea of memory as a palimpsest. This term refers to the present used multiple times: when a part of the original text was no longer up-to-date, it was carefully scratched away from the parchment and a new, more up-to-date text was written. The original basis of the document remained the same, but its message changed. The metaphor of a palimpsest or a counterfeit document refers to an almost geological stratification of memory. Like in the architecture of a city, its image and the memories are composed of individual gradually deposited material or imaginary layers. They are never seen all at the same time and they enter the consciousness of the people in certain situations only. The use of the term palimpsest points to the ambivalence and the controversies in memory, to evacuating or recoding of the symbolic content of historic images in the processes of forgetting – both conscious

v procesoch zabúdania – vedomého aj nevedomého. Časť sociálnych vedcov považuje pojem kolektívna pamäť za málo precízny a používa ho len ako metaforu. Ak by mal totiž označovať rezervoár spoločne zdieľaných spomienok, je zavádzajúci, lebo na úrovni skupín v praxi neexistuje žiadne zariadenie spracovávajúce a uchovávané informácie. Nahrádzajú ho termínom *kultúrnych reprezentácií*, teda predstáv, ktoré sú rozšírené u väčšieho počtu ľudí a sú považované za pravdivé. Výskumy kultúrnych reprezentácií, sociálnej a kultúrnej pamäti, mechanizmov a médií spomínania, miest pamäti, vrstvenia pamäti atď. ukazujú, že možnosti analyzovania minulosti sa – a to napriek vzdialovaniu sa od nej – zväčšujú. Postupne sa zjemňujú a obohacujú profesionálne nástroje historikov (teórie a metódy).

Zásadnou požiadavkou je, aby historik mohol slobodne bádať – bez toho, aby bol obmedzovaný politickým zákonodarstvom alebo inými formami sociálneho usmerňovania

and unconscious. Some social scientists consider the concept of collective memory as insufficiently precise, and use it as a metaphor only. If it was to denote a reservoir of shared memories, it would be misleading, because at the level of groups, there is practically no facility for processing and storing information. They replaced it by the term of cultural representations, meaning the notions spread among a larger number of people that are considered to be true. Studies on cultural representations, social and cultural memory, recollection mechanisms and media, and sites of memory, layering of memory, etc. show that the opportunities to analyse the past grow in size, in spite of the disjuncture from it. Gradually, the instruments of professional historians (theories and methods) are being fine-tuned and enriched.

A primary requirement is that a historian could feel free to explore, without being hampered by political law-making or other forms of social guidance such as tabooisation, political correctness, etc. The laws governing the memory, that we are obliged to commemorate certain

ako tabuizácia, ohľady na politickú korektnosť a pod. Zákony o pamäti, o tom, že sme povinní si pripomínať isté udalosti resp. zásluhy istých osobností, a o tom, že popieranie genocíd a zločinov proti ľudskosti je trestné, vyvolávajú vášnivé diskusie o kompetenciách politikov pri narábaní s pamäťou. V každom štáte sa pod týmito termínmi myslí niečo iné, odlišujú sa nielen predstavy Turkov a Arménov či aktérov súčasných medzinárodných sporov o genocídu v Rwande. V Rusku je napr. uzákonené patriotické písanie o dejinách. Francúzski historici vehementne protestovali proti mocenským zásahom do slobody výskumu a proti snahám uzákoniť „historickú pravdu“ (2005 predložili petíciu Sloboda pre históriu, 2008 Výzvu z Blois). Aj keď sú historici platení štátom, história ako veda má zmysel, len keď je autonómna. Vedecké znalosti nemožno zamieňať s politickou legitimitou. Na Slovensku treba heslo „Sloboda pre históriu“ doplniť výzvou „Sloboda pre archívy“. Štát totiž v týchto pamäťových inštitúciách likviduje vedu a mení ich na administratívnu registratúru, zničil historickú

events or the merits of certain personalities, and that a denial of genocides and crimes against humanity is a criminal offence, give rise to passionate debates about the competence of politicians when handling memory. In each country these terms mean something different, there are differences not only between the ideas of Turks and Armenians, or between actors in the current international disputes about the genocide in Rwanda. In Russia, for example, a legal rule was enacted to write patriotically about history. French historians vehemently protested against the interference of power with the freedom of research and the efforts to enact laws on the "historical truth" (in 2005 they submitted the Freedom for History petition, in 2008 the Blois Appeal). Although historians are paid by the state, the historical science makes sense only if it is autonomous. Scientific knowledge should not be confused with political legitimacy. In Slovakia, the motto "Freedom for history" should be supplemented with a call for "freedom for archives". As a matter of fact, the state is destroying science in these memory institutions and turns them into administrative registration

štruktúru archívov a výrazne okyptil Archív mesta Bratislavy. Vzácny súbor stredovekých písomností obsahujúci mestské knihy zachované kontinuálne od 14. storočia – čo je raritou v celej strednej Európe – je už roky uložený len provizórne a nemožno ho v plnom rozsahu vedecky využívať. (Od roku 2017 mestský archív prechádza pod správu hlavného mesta, ale iba s časťou fondov a naďalej bez budovy.)

Vráťme sa od inštitucionalizácie k pamäťovým štúdiám. Nový historizmus 21. storočia sa odlišuje od historizmu 19. storočia, ktorý dokazoval starobylosť národov. Dnes namiesto resp. povedľa národných príbehov nastupujú rôzne prístupy k minulosti, zohľadňujú sa tiež dejiny marginalizovaných skupín a civilné obeť politického násillia. Dnešná historiografia uznáva spomínanie ako antropologickú univerzáliu, skúma jeho sociálny a kultúrny význam. Uznáva, že jednotlivci a skupiny majú právo na vlastnú perspektívu, skúsenosť, sebaidentifikáciu, uznanie a pripomínanie.

office, it has destroyed the historical structure of archives and heavily mutilated the Archives of the City of Bratislava. A rare set of medieval documents including the city's records preserved continually since the 14th century – which is a rare phenomenon in Central Europe – has been stored only temporarily for many years, and it cannot be fully exploited scientifically. (From 2017 the City Archives will be transferred under the administration of the Capital City but only with a part of the collections and still without a building.)

Now back from institutionalisation to memory studies. The new historicism of the 21st century differs from the 19th century's historicism proving that nations dated back to the Ancient Age. Today, instead or alongside the national stories, various approaches to the past emerge, and the history of marginalised groups and civilian victims of political violence are taken into account as well. The present day's historiography recognises the recollection as an anthropological universal, and explores its social and cultural significance. It recognises that individuals and groups

Neznamená to však, že každá forma spomienkovej praxe má byť uznaná ako legitímna. Aj historici, ktorí teoreticky obhajovali rovnocennosť naratívov rôznych skupín a ich právo na vlastný pohľad na minulosť, ako občania prehodnocujú túto tézu, keď vidia úspechy vulgárneho populizmu s jeho zjednodušenými a zjavne nepravdivými naratívami. Napr. o tom, že hanebné udalosti (ako holokaust a pod.) nepatria do nášho národného príbehu, lebo ich zapríčinili vonkajšie sily.

Etický rozmer novej kultúry spomínania spočíva v skutočnosti, že politické ideológie nahrádza spomínanie naviazané na všeobecnú *hodnotu ľudských práv*. Absolútne novum v dejinách je spôsob dnešného vnímania holokaustu a genocíd vo všeobecnosti, keď potomkovia víťazov aj páchatel'ov preberajú perspektívu obetí. Pritom pripomínanie udalostí, na ktoré by sme najradšej zabudli, nezodpovedá antropologickej potrebe alebo zabezpečeniu identity. Zásadou je vyhybať sa čierno-bielemu

have the right to their own perspective, experience, self-identification, recognition and commemoration. However, this does not mean that each form of a commemorative practice should be recognised as legitimate. Even historians, who have advocated theoretically the equivalence of narratives of different groups and their right to their own view of the past, review this proposition as citizens when they see the achievements of vulgar populism with its simplified and clearly false narratives. For example, that shameful events (such as the Holocaust, etc.) do not belong to our national story, because they were caused by some external forces.

The ethical dimension of a new culture of recollection lies in the fact that political ideologies are replaced by recollection tied to the universal value of human rights. An absolutely novelty in the history is the today's perception of the Holocaust and genocides in general, when descendants of the winners as well as the perpetrators adopt the perspective of being victims. At the same time, the commemoration of events we would prefer to forget

videniu a démonizovaniu páchateľov. Ak z nich totiž robíme monštra, dávame najavo, že s nimi nemáme, resp. naši predkovia nemali nič spoločné. Štúdie o každodennom živote za totalitných režimov však ukazujú aj kolaboráciu, užívanie výhod či mlčanie väčšiny. Zaostáva systematické zaoberanie sa tými, ktorí pomáhali obetiam a ukázali, že vždy boli možnosti osobných rozhodnutí a priestory na konanie. Zatracovanie pamiatky hrdinov minulých režimov sa prejavuje premenovaním ulíc, námestí, škôl, búraním pomníkov. Takéto dobre mienené očistné hnutie ničí stopy. Nie vždy je nutné odstrániť všetko, čo je v rozpore s platným hodnotovým rámcom súčasnosti. Je potrebné dištancovať sa (napr. formou novej pamätnej tabule, ktorá vysvetľuje kontext), ale nie eliminovať pomník či inú pamiatku. Aj týmto spôsobom sa dá „dekontaminovať“ svet, v ktorom žijeme.

Verejnú rozpravu o historickej pamäti prinášajú šancu kritickej sebareflexie. Historici v nich nikdy nehovoria

does not correspond to the anthropological need or to the safeguarding of identity. The principle is to avoid seeing things black or white, and demonising the perpetrators. In fact, by depicting them as monsters we claim we do not, or our ancestors did not, have anything in common with them. Studies on daily life in totalitarian regimes, however, also show collaboration, exploiting the benefits, or the silence of the majority. Lagging behind is also a systematic treatment of those who helped the victims and have shown that there has always been the possibility of making personal decisions and actions. Execration of the memory of heroes of past regimes is manifested by the renaming of streets, squares, schools, pulling down memorials. Such a well-intentioned cleansing movement destroys the traces. It is not always necessary to remove everything which is in a conflict with a currently applicable framework of values. One must keep a distance (e.g. in the form of a new commemorative plaque to explain the context), but not eliminate a memorial or other monuments. This is also a way to "decontaminate" the world we live in.

o vine predkov, ale o ich zodpovednosti. Upozorňujú, že dnes nie sme zodpovední za činy našich predchodcov, ale *sme zodpovední za svoje postoje k týmto činom*. No historici nie sú „majiteľmi“ historickej pamäti a procesy spomínania ovplyvňujú len v malej miere. Môžu však prispieť k ich kultivácii, napr. dešifrovaním stereotypov a mýtov, ktoré sú v krízových časoch oživované a aktualizované. Stereotypné predstavy a mýtické príbehy pomáhali kedysi ľuďom v základnej orientácii a patria do nášho kultúrneho dedičstva. Ich prostredníctvom si vytvárame pozitívny obraz o sebe a konštruujeme negatívny obraz iných. Pri stereotypnom videní nehodnotíme konkrétnych ľudí, ale prisudzujeme im zovšeobecnené národné charaktery alebo typy z iných civilizácií. Spoločenské vedy zdôrazňujú, že politické zneužívanie stereotypov a mýtov máva tragické následky.

Moralizačný pátos a povinnosť spomínať môžu byť kontraproduktívne, pretože nenútia premýšľať. Novým aspektom

Public debates on the historical memory bring the opportunity for a critical self-reflection. In these, historians never speak about the blame but the responsibility of ancestors. They note that today we are not responsible for the actions of our ancestors, but we are responsible for our attitudes to these actions. However, historians are not the “owners” of the historical memory, and affect recollection processes to a small extent only. Nevertheless, they may contribute to their cultivation, for example, by decrypting stereotypes and myths that are revived and updated in times of crises. Stereotypical notions and mythical stories once helped people in the basic orientation and are a part of our cultural heritage. Through them, we create a positive image of ourselves, and construct a negative image of others. In the stereotypical vision we do not evaluate specific people, but we attach to them generalised national characteristics, natures or types taken from other civilisations. The social sciences emphasise that the political abuse of stereotypes and myths has got tragic consequences.

v pripomínaní minulosti je zvyšovanie záujmu verejnosti o *autentické pozostatky*. Monumentálne pomníky strácajú svoju auru, často sú kontaminované spomienkami na pompézne slávnosti z bývalých režimov. Ľudí viac osloví, ak si na akcii na pamiatku rómskeho holokaustu vypočujú autentický príbeh očitého svedka alebo ak pri prechádzke mestom náhodne narazia na mosadzné tabuľky v chodníku s menami deportovaných z vedľajšieho domu (na Slovensku sú tieto „Stolpersteine“ osadzované vďaka občianskemu združeniu Antikomplex.sk). Ak zmiznú ľudia a objekty, zostane autentické miesto. Ak zmizne aj ono, zostane meno. Krajina zažila dobré aj zlé časy – a tieto vrstvy je treba vidieť.¹

PhDr. Elena Mannová, CSc.

Použitá literatúra:

ASSMANN, Aleida. *Das neue Unbehagen an der Erinnerungskultur. Eine Intervention*. München : C. H. Beck, 2013.

A moralist pathos and an obligation to commemorate can be counterproductive because they do not oblige to think. A new aspect in the commemoration of the past is the increasing interest of the public in authentic relics. Monumental memorials lose their aura, and are often contaminated with memories of pompous celebrations during the former regimes. People are more hit when they hear out at an event to commemorate the Holocaust of the Roma an authentic story of an eyewitness or when they randomly see some brass plates in the sidewalk with the names of deportees from the house next door (in Slovakia, these “Stolpersteine” are installed thanks to the civil association of Antikomplex.sk). Where people and objects disappear, an authentic place remains. If it also disappears, the name will stay. The country has experienced both good and bad times – and these layers must be seen.¹

PhDr. Elena Mannová, CSc.

¹ Text vznikol na Historickom ústave SAV v rámci projektu VEGA č. 2/0139/13 Historická pamäť a dejiny Slovenska – procesy inštrumentalizácie a manipulácie v 19. a 20. storočí.

¹ The text was developed at the Institute of Historical Studies of the Slovak Academy of Sciences as a part of the VEGA Project No. 2/0139/13 the Historical Memory and History of Slovakia – processes of instrumentalisation and manipulation of the 19th and 20th centuries.

GYÁNI, Gábor. Nemzet, kolektív emlékezet és public history. In *Történelmi Szemle* 2012, roč. 54, č. 3, s. 357 – 376.

KŠIŇAN, Michal. Sloboda pre históriu alebo história pre slobodu? In *Forum historiae: odborný internetový časopis pre históriu a príbuzné spoločenské vedy*, 2009, roč. 3, Fórum Medzi vedou a politikou - večná dilema histórie?, s. 1-15.

MANNOVÁ, Elena. „Meruôsmy“ v médiách spomínania a zabúdania. In MACHO, Peter a kol. *Revolúcia 1848/49 a historická pamäť*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2012, s. 11– 34.

TUČEK, Jan. Paměť. In STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha : Scriptorium, 2014, s. 244 – 257.

UHL, Heidemarie. Gedächtnis – Konstruktion kollektiver Vergangenheit im sozialen Raum. In *Kulturgeschichte. Fragestellungen, Konzepte, Annäherungen*. Eds. LUTTER, Christina – SZÖLLÖSI-JANZE, Margit – UHL,

References:

ASSMANN, Aleida. *Das neue Unbehagen an der Erinnerungskultur. Eine Intervention*. München : C. H. Beck, 2013.

GYÁNI, Gábor. Nemzet, kolektív emlékezet és public history. In *Történelmi Szemle* 2012, Vol. 54, Issue 3, pp. 357 – 376.

KŠIŇAN, Michal. Sloboda pre históriu alebo história pre slobodu? (Freedom for history or history for freedom) In *Forum historiae : odborný internetový časopis pre históriu a príbuzné spoločenské vedy*, 2009, Vol. 3, Fórum Medzi vedou a politikou - večná dilema histórie?, pp. 1-15.

MANNOVÁ, Elena. „Meruôsmy“ v médiách spomínania a zabúdania. (The 1848 in the media of recollection and forgetting) In MACHO, Peter a kol. *Revolúcia 1848/49 a historická pamäť*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2012, s. 11– 34.

TUČEK, Jan. Paměť. In STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha : Scriptorium, 2014, pp. 244 – 257.

Heidemarie. Innsbruck 2004,
s. 139 – 158.

*UHL, Heidemarie. Gedächtnis
– Konstruktion kollektiver
Vergangenheit im sozialen
Raum. In Kulturgeschichte.
Fragestellungen, Konzepte,
Annäherungen. Eds. LUTTER,
Christina – SZÖLLÖSI-JANZE,
Margit – UHL, Heidemarie.
Innsbruck 2004, pp. 139 – 158.*

Historické pamiatky ako neoddeliteľná časť našej súčasnosti

Každá historická pamiatka v sebe nesie odkaz minulosti a je odrazom toho, ako človek vníma či vnímal prostredie, v ktorom žije. Otázkou je, v čom spočíva odkaz pamiatok minulosti pre súčasnú spoločnosť? Sme otvorení možnosti pretvorenia kultúrnej krajiny okolo seba?

Ak by sme význam kultúrnych pamiatok vnímali len v úzkom ponímaní, môžeme povedať, že ide predovšetkým o „svedkov danej doby“. Tým by sme však ich hodnotu redukovali na uzavretú historickú kategóriu, v ktorej absentuje umelecká, úžitková, estetická, spoločenská, či

Historical heritage as an integral part of our present time

Every historic monument, site, or heritage carries in itself a legacy of the past, and is a reflection of how one perceives or perceived the environment she or he lives in. The question is what is the legacy, the message of monuments and sites of the past for the present day's society? Are we open to the possibility of re-creating the cultural landscape around us?

If we understood the importance of cultural heritage in a narrow sense only, we could say that this is all about "witnesses of a given time". Thus, we would, however, reduce their value to a closed historical category, in which productive, social, artistic,

iná hodnota diela. Zároveň neberieme do úvahy jedinečný charakter diel „hmotnej a nehmotnej povahy, vzniknutých historickým vývojom civilizačného procesu, v podmienkach konkrétneho (kultúrneho, pozn. aut.) prostredia.¹“, ktoré nesú okrem historického odkazu aj kultúrny. Historické udalosti síce formovali dejiny, ale práve spoločnosť na tieto zmeny reagovala prostredníctvom svojich kultúrnych prejavov. Posudzovanie (resp. hodnotenie) pamiatok z tohto dôvodu výrazne ovplyvňuje kultúrna tradícia, kultúrne hodnoty a najmä kultúrna identita jedinca i národa.

Za každou pamiatkou je ukryté „niečo viac“. Pamiatka zosobňuje odkaz, v ktorom sa prelínajú hodnoty minulosti a prítomnosti, a ktorý si vyžaduje citlivý (uvedomelý) prístup. Zásahy (najmä v prípade architektonických pamiatok) však len málokedy zohľadňujú úctu k už prežitému.

aesthetic, or other values are absent. At the same time we do not take into account the unique nature of the works of "tangible and intangible nature arising by the historical development of civilisational process in terms of a specific (cultural, author's note) environment."¹ which bear a cultural legacy in addition to the historical legacy. Although historical events have shaped the history, the society responded to these changes through its cultural expressions. Therefore, an assessment (or a review) of heritage is greatly affected by the cultural tradition, cultural values, and, in particular, the cultural identity of an individual and a nation.

There is "something more" hidden behind each monument. A monument represents a message in which the values of the past and the present are interleaved and which requires a sensitive (conscious) approach. Interventions (particularly in the case of architectural heritage) rarely take into account the respect for what was once lived. Only with difficulty we look for ways of coexistence

¹ Vojtová, 2006, s. 16

² Vojtová, 2006, p. 16

Len s ťažkosťami hľadáme spôsoby koexistencie starého a nového, s cieľom zachovať historické a vytvoriť súčasné. Taktiež sa veľmi málo hovorí o kreovaní tzv. kultúrnej krajiny. Norberg-Schulz² tvrdí, že „kultúrna krajina sa zakladá na „kultivácii“ a obsahuje určené miesta, cesty a oblasti konkretizujúce spôsob, ktorým človek chápe prírodné prostredie.“ Inak povedané, človek je súčasťou prírody a svetu tvoriaceho živý a dynamický organizmus, ktorý sa v dôsledku plynutia času mení. Tieto zmeny pôsobia na ľudstvo, ktoré hľadá nové spôsoby „bývania vo svete“. Dnešný trend vývoja vykazuje vysoký stupeň urbanizácie a rast sídiel, pri ktorom je potrebné dbať na celkovú ochranu krajiny. Kultúrna krajina by mala byť tvorená zmysluplne, odrážať významy a štruktúry určujúce charakter prostredia, ktorý Rimania nazývali *genius loci*.

Jedna z najväžnejších aktuálnych otázok pri tvorbe kultúrnej krajiny (resp. kultúrneho miesta) je spojená s využitím moderných prvkov

*of the old and the new, in order to preserve the historical and to create the modern. Also, very little attention is paid to creating a so-called cultural landscape. Norberg-Schulz² claims that "the cultural landscape is based on "cultivation" and contains the specified places, ways and areas specifying the manner in which one understands the natural environment." In other words, man is part of nature and the world forming a living and dynamic organism that changes throughout the passage of time. These changes affect the mankind, which is looking for new ways of "living in the world". The current trend shows a high degree of urbanisation and a growth of settlements in which attention must be paid to the overall protection of the country. A cultural landscape should be formed meaningfully, reflecting meanings and structures that define the nature of the environment, which the Romans referred to as *genius loci*.*

One of the most topical issues in the formation of cultural landscape (or a cultural

² Norberg-Schulz, 2010, s. 52

² Norberg-Schulz, 2010, p. 52

v historicky hodnotnej architektúre (prioritne v historických centrách miest), ktorej kritikmi a pozorovateľmi sa stávajú obyvatelia i návštevníci miest, ktorí citlivo vnímajú zásahy do verejného prostredia.

Ako uvádza Chang³ vo svojej štúdii, pôvodná architektúra znovuožíva v moderných rozvíjajúcich sa mestách. Aktuálnym trendom vo svete je prepájanie pôvodnej architektúry s modernými funkciami, ktoré má poskytovať. Ochrana pamiatkovo hodnotných budov by sa podľa neho mala zmeniť zo „spot“ na „surface“ preservation⁴/ ochranu. Cieľom by mala byť tvorba historicky hodnoteného prostredia určeného pre moderný život, v duchu vysokej estetickej kvality a kultúrneho prostredia. Architektonické zásahy by mali uchovať historický význam a odkaz budovy, ale vnieť do nej novú vitalitu. Projekt znovu využitia starších či historických budov

site) is associated with the use of modern elements in the historically valuable architecture (preferably in historical city centres), where the critics and observers are now the residents and visitors to the sites who sensitively perceive public any interventions in the public environment.

As reported by Chang³ in his study, the original architecture in modern emerging cities is experiencing a revival. The current worldwide trend is to reach synergy based on combination of original architecture and modern features. Protection of historically valuable buildings should in his view be changed from "spot" to "surface" preservation⁴/protection. The aim should be the creation of historically valuable environment designed for modern life, in the spirit of high aesthetic quality and cultural environment. Architectural interventions should keep the historical significance and legacy of a building, but

³ Chang, 2009

⁴ Chang, 2009, s. 75

Ochrana celého priestoru, nie len určitého bodu - budovy.

³ Chang, 2009

⁴ Chang, 2009, p. 75

Protection of the whole area, not just a certain spot - a building.

by mal vždy zohľadňovať priestor, v ktorom je budova umiestnená, štýl výstavby, dekoráciu i dizajn okolitých budov.

Moderná a pôvodná architektúra odráža viditeľne a priamo koexistenciu kultúrnych hodnôt platných kedysi a dnes. Podľa Framptona⁵ „architektonické dielo vyjadruje spoločné hodnoty v priestore ako hmotné a znakové reprezentácie.“ Súbor architektonických diel spoluvytvára kultúrnu krajinu, ktorá sa zakladá na kultivácii prostredia. „Mesto nie je len sústredením stavieb a zariadení s rôznymi praktickými funkciami, ale znamená zároveň čosi viac. Je historicky vzniknutou podobou ľudského sveta.“⁶ Stavby sú odrazom estetických intencií a ich premien v čase.

Verejný priestor preto zohráva dôležitú úlohu pre formovanie kultúrnych aktivít – či už nevyhnutných, voliteľných alebo

to inject new vitality into it. A project of reuse of older or historical buildings should always take into account the space in which the building is located, the building style, the decoration and design of the surrounding buildings.

The modern and original architecture reflects clearly and directly the co-existence of cultural values applied once and today. According to Frampton,⁵ "an architectural work expresses the shared values in space as physical and symbolic representations." A set of architectural works co-creates a cultural landscape which is based on the cultivation of the environment. "The city is not only a concentration of structures and facilities with various practical functions, but it is also something more. It is a historically arisen form of the human world."⁶ Buildings reflect the aesthetic intentions and their transformations over time.

Therefore, the public space plays an important role

⁵ in Kratochvil, 2005, s. 38

⁶ Halík et.al., 1996, s. 73

⁵ In Kratochvil, 2005, p. 38

⁶ Halík et.al., 1996, p. 73

spoločenských. Urbanistické prostredie priamo vplýva na stupeň ich rozvinutia. „Je dôležité uvedomiť si, ako sú rôzne kategórie verejných aktivít ovplyvňované kvalitou verejných priestorov a ako zlepšenie tejto kvality dáva šancu k rozvoju predovšetkým voliteľných, v zásade rekreačných, funkcií a sociálnych aktivít.“⁷ Vizuálnosť miesta prispieva k atraktivite verejného priestoru a v tvorbe génia loci.

Dnes sme svedkami kontroverzných realizácií, ktorých hodnotenia z hľadiska pamiatkového a architektonicko-tvorivého sa diametrálne líšia. Ochrana architektonicky hodnotných stavieb sa akcentuje už od obdobia priemyselnej revolúcie. „Moderný človek je vystavený náporu zmien, urýchľujúcemu sa času, a ako istú kompenzáciu preto podvedome ochraňuje tie rázy prostredia, v ktorých sa akoby zastavil čas.“⁸ Intervencia do historicky cenných štruktúr predstavuje náročnú koncepčnú činnosť,

*in the shaping of cultural activities – whether they are inevitable, optional, or social. The urban environment has got a direct effect on the degree of their development. "It is important to realise how different categories of public activities are affected by the quality of public spaces and how an improvement of this quality gives a chance to develop mostly the facultative, in principle, the recreational functions and social activities."*⁷ The visuality of a site contributes to the attractiveness of the public space, and the creation of the genius loci.

Today we are witnessing controversial projects that are evaluated in vastly different ways in monumental, architectural and creative terms. The protection of the architecturally valuable buildings has been stressed since the industrial revolution. „Modern man is exposed to the onslaught of changes, accelerating time, and, therefore, as some kind of compensation, subconsciously protects those features in

⁷ Gehl, 2000, s. 131

⁸ Halík et.al., 1996, s.163

⁷ Gehl, 2000, p. 131

ktorá nesie so sebou mnohé riziká. Predovšetkým problém s nevhodnosťou zásahu, nesprávnym ponímaním stanovených regulatívov, devastáciou kultúrnych hodnôt, stratou svojbystnosti priestoru, narušenie autenticity územia. Moderná architektúra by mala tvoriť harmonický celok s obdobiami, ktoré uznávali odlišné estetické hodnoty.

Najmä novostavby v historicky cennom prostredí sú často prijímané kriticky a odmietavo. Ak je pre 20. storočie charakteristický prudký nárast sídiel smerom k periférii, tak rovnako je to aj s prelínaním moderných a pôvodných stavieb. Nastupujúca moderná architektúra akcentuje funkčnosť a účel. Moderné stavby by nemali zastierať, že sú produktom dneška. To však nevylučuje, že majú zároveň reprezentovať náš – súčasný - vzťah k minulosti. Minulosť v tomto zmysle nie je výrazovou formou, ale témou architektonickej kompozície. Mala by byť vnímaná ako užitočný hodnotový potenciál, ako

which time seems to have stopped.⁷⁸ Intervention in historically significant structures is a demanding conceptual work which entails many risks. In particular, a problem with the inadequacy of an intervention, improper understanding of established regulations, devastation of cultural values, loss of identity of a space, disrupting a territory's authenticity. Modern architecture should make a harmonious whole with the periods which respected different aesthetic values.

In particular new buildings in a historically valuable environment are often received with criticism and disapproval. If the 20th century is characterised by a sharp increase in settlements towards the periphery, then the same applies to the blending of modern and original buildings. The incoming modern architecture stresses the function and the purpose. Modern buildings should not disguise they are a product of today. However, this does not rule out their task to represent our contemporary relationship with the past at the same time. In this sense, history

⁷⁸ Halík et.al., 1996, p.163

zdroj skúsenosti a inšpirácie, a ako most s budúcnosťou. Ako píše Kučová: „Jedna krásna stavba nezachráni biedne sídlisko, ale jeden ohavný dom môže ubiť dušu hrdého mesta.(...) Krása stavebných celkov predstavuje zraniteľný a krehký stav rovnováhy.⁹“

Estetický pohľad na správnosť či nesprávnosť začlenenia novostavby do existujúcej štruktúry sa líši od odborníka k odborníkovi. Aké by mali byť kritériá posudzovania? Dajú sa definovať kritériá, ktoré by zaručili súlad novej výstavby s historickým prostredím? V niektorých krajinách sú tieto normy dokonca legislatívne kodifikované, ale tým obmedzujú tvorivosť architektov a vedú k fádnosti.

Verejný priestor by mal byť symbiózou novej a starej architektúry, z ktorej pramení i jedinečná identita a s ňou spojený imidž mesta. Príklady z praxe potvrdzujú, že ak vo svete je prepojenie nového a starého starostlivo naplánované, na Slovensku pozorujeme

is not a form of expression but a theme of architectural composition. It should be seen as a useful potential of values as a source of experience and inspiration, and as a bridge to the future. As Kučová wrote: "One beautiful building will not save a miserable housing neighbourhood, but a hideous house can ram down the soul of a proud city. (...) The beauty of building complexes represents a vulnerable and fragile equilibrium.⁹"

An aesthetic view of correctness or incorrectness of an inclusion of a new building in an existing structure changes from expert to expert. What should be the evaluation criteria? Can one define the criteria to ensure the compliance of the new construction with the historic environment? In some countries these standards are even codified by legislation, but this way they limit the creativity of architects and lead to insipidity.

The public space should be a symbiosis of old and new architecture, from which stems out also a unique identity and

⁹ Kučová, 2009, s. 363

⁹ Kučová, 2009, p. 363

zatiaľ skôr kontroverzné realizácie, ktoré zasahujú do verejného priestoru, narúšajú ho a nekorešpondujú s kultúrnou tradíciou.

Pamiatky a aktivizmus – príklady z Banskej Bystrice

V Banskej Bystrici je najvýraznejším príkladom prepojenia a začlenenia moderných prvkov do pôvodnej výstavby Mestská radnica, ktorá sa nachádza v historickom centre mesta. Spomínaná časť patrí do mestskej pamiatkovej rezervácie. Proces obnovenia rekonštrukčných prác sa začal až po deviatich rokoch stagnácie, druhá etapa prebiehala v rokoch 2008-2010.

Zámerom architektov bolo prepojiť architektonicko-historický odkaz pamiatkovej časti objektu s funkčnosťou novej časti, čím by si objekt zachoval historickú hodnotu, ale spĺňal by i moderné funkcie. Zámerom v historickej časti budovy bolo zachovať všetky dostupné artefakty ako odkaz minulosti. Architekti v tomto prípade museli brať na vedomie fakt, že objekt je umiestnený v mestskej pamiatkovej rezervácii, čo

the image of the city associated with it. Examples from practice confirm that while the synergy of the new and the old is carefully planned elsewhere in the world, in Slovakia we have observed so far rather controversial projects intervening in the public space, and interfering with it, and not corresponding with the cultural tradition.

Monuments and activism – examples from Banská Bystrica

In Banská Bystrica, the most prominent example of the synergy and the inclusion of modern elements in the original construction is the City Hall, which is located in the historical centre of the city. The mentioned part belongs to the urban conservation area. The process of renovation works were recovered after nine years of stagnation, and the second phase was carried out in 2008-2010.

The intention of the architects was to link the architectural and historical legacy of the building's heritage part with the functionality of the new part, which would preserve the historic value of the building, but also meet modern functions. The intention in the historic part of the building

si vyžadovalo zaujať citlivý prístup k riešeniu danej problematiky.

Výstavba a developerské projekty v meste podliehajú záujmu a kritike obyvateľov. Obyvatelia dokonca v roku 2012 zvolili v ankete 8 budov – tzv. strašidiel mesta. Dnes pozorujeme, že mnohé z nich, sa aj vďaka zvýšenému záujmu verejnosti, začali obnovovať.

V spojitosti zo zásahmi do kultúrnej krajiny mesta, v súčasnosti sledujeme ešte jeden zaujímavý trend spojený s ochranou pamiatok, a tým je silnejúci občiansky aktivizmus¹⁰.

V Banskej Bystrici prebehlo v posledných rokoch niekoľko aktivít, ktorých cieľom bolo zabrániť novej výstavbe v historicky cennom prostredí.

Prvým prejavom aktivizmu za ochranu bola akcia v roku 2008, keď sa objavili informácie o výstavbe hotela v areáli Pamätníka SNP. Tento zámer sa dostal do verejného povedomia a reakciou bola

was to preserve all the available artefacts as a legacy of the past. In this case, the architects had to take into account the fact that the property is located in the urban conservation area, which necessitated taking a sensitive approach to dealing with the problem.

Construction and development projects in the city are the subject of interest and criticism of citizens. In a survey conducted in 2012, the citizens selected 8 buildings, the so-called scary ghosts of the city. Today we see that many of them, also thanks to the increased interest of the public, are being restored.

In the context of the interventions to the city's cultural landscape, at present we are observing yet another interesting trend associated with the protection of monuments, which is the growing civic activism¹⁰. In Banská Bystrica, a number of activities have taken place in the recent years aimed at preventing new construction in the historically valuable environment.

¹⁰Text vychádza z výskumnej časti v rámci dizertačnej práce autorky. Terénny výskum prebiehal v rokoch 2013-2015.

¹¹The text is based on the research part of the author's dissertation. The field research was conducted in 2013-2015.

petícia proti hotelu v blízkosti Pamätníka SNP, ktorá získala viac ako 5000 podpisov. Primátor túto petíciu zamietol a až odvolanie na prokuratúre viedlo k rozhodnutiu v prospech aktivistov. Paradoxom situácie je, že petícia nebola posudzovaná a prijatá pre odborné pripomienky, ale prokurátor objavil procesnú chybu, kvôli ktorej bola petícia úspešná. Mesto tento fakt vzalo na vedomie. Dodnes je však hotel v územnom pláne mesta, a to napriek pretrvávajúcemu odporu obyvateľstva (väčšina je stále proti výstavbe hotela a proces nie je úplne ukončený).

Ako uvádza aktivistka:
„Budúcnosť mesta je v jeho histórii. No nekoncepčné budovanie skôr mesto ničí. Malo by sa to regulovať, občan často ani nevie, že sa niečo ide stavať a nemá ako do toho zasiahnuť.“ (žena, nad 70 rokov)

Druhá veľká petícia v meste smerovala proti výstavbe veľkorozmerných rezidenčných vil pod Kalváriou, čím by došlo k úplnému zničeniu areálu Urpín ako prímestskej rekreačnej zóny. Verejnost

The first manifestation of activism for the protection was an event in 2008, when information came out about the construction of a hotel at the site of the Slovak National Uprising's (SNP) Memorial. This intention got into the public awareness, and the response included also a petition against the hotel near the SNP Memorial with more than 5,000 signatures. The Mayor had dismissed the petition, until an appeal to the Prosecutor's Office led to the decision in favour of the activists. The paradox of the situation is that the petition has not been assessed and accepted for expert comments, but the prosecutor found a procedural error, and, as a result, the petition was successful. The city has noted this fact. To this day, however, the hotel in the city's territorial plan, despite the persistent resistance of the people (the majority is still against the construction of the hotel and the process is still not fully completed).

As an activist reports: "The future of the city is in its history. But construction development with no concept rather destroys the city. This should be regulated, citizens often do not even know

reagovala rôznymi akciami proti výstavbe. Primátor prijal túto petíciu s takmer 7000 podpismi a napokon bol proces výstavby zastavený. Pamiatkový úrad dodatočne zapísal kaplnky Kalvárie do zoznamu kultúrneho dedičstva.

Tretou aktivitou v rámci ochrany historického a kultúrneho dedičstva mesta bola iniciatíva za ochranu záhrady Skuteckého vily. Projekt Bábkového divadla na Rázcestí chcel v záhrade vybudovať Šapitó, ktoré by priamo zasahovalo do blízkeho okolia Skuteckého vily, čím by došlo k celkovému narušeniu tohto priestoru. Napokon bola na základe podnetu na ochranu tejto pamiatky záhrada vyhlásená za súčasť vily.

Ako na záver uvádza respondentka – odborníčka na architektúru, občanov aktivizuje najmä „historická a náboženská téma. Nie každá osloví, ale tieto dve oslovili.“ (Hotel SNP a Kalvária, pozn. autorky)“. Tiež dodáva, že „ľudia sa vedú spojiť, keď sa jedná o veľmi blízke problémy. A potom, keď nebezpečenstvo pominulo, a nátlak zabrať tak zase sa

that anything is going to be built and have no means to interfere.” (female respondent, over 70 years)

The second big petition in the city was directed against the construction of large residential villas under the Calvary, which would result in total destruction of the site of Urpín as a suburban recreational area. The public reacted by various steps against the construction. The Mayor received the petition with almost 7,000 signatures and eventually halted the construction process. Subsequently, the Monuments Board registered the chapels of the Calvary in the list of cultural heritage.

The third activity in the field of protection of historical and cultural heritage of the city was an initiative to preserve the garden of the Skutecký's Villa. The project of the "Bábkové divadlo na Rázcestí" puppet theatre planned to build a big marquee which would directly interfere with the surrounding area of the Skutecký's Villa resulting in the total disruption of this space. Finally, following a complaint to protect this monument the garden was declared a part of the Villa.

rozídu, neuvedomujúc si, že to, čo ich ohrozovalo, sa iba posunulo časove, ale nezanišlo."

Dozreli naše mestá i ľudia na tvorbu kultúrnej krajiny prostredníctvom citlivého zasadenia moderných prvkov do historicky cenného prostredia? Inšpirovať by sa mohli v európskych metropolách, akými sú Paríž, Kolín nad Rýnom, Berlín a Praha, a i., kde pozorujeme mnohé citlivé architektonické zásahy do verejného priestoru. Či už je to Pyramída v Louvri, Umelecké múzeum kolínskeho arcibiskupstva (Kolumba), Berlínske Židovské múzeum či Tancujúci dom v Prahe. Kľúčovým faktorom pre posudzovanie miesta je zhodnotenie vzťahu stavby k jeho zasadeniu do verejného priestoru. Tieto stavby zo zahraničia sú príkladom toho, že sa dá spojiť zdanlivo nespojiteľné aj bez toho, aby to narušilo charakter kultúrnej krajiny a *genius loci*.

PhDr. Jana Pecníková, PhD.

Bibliografia

1. Chang, Y.-F. *A Study on the Development and Reuse of Spaces of Woo's Garden.*

As stated in the conclusion by a female respondent - an expert on architecture, citizens are activated especially by a "historical and religious topic. Not each one topic appeals, but these two did." (SNP Hotel and the Calvary, author's note). "She adds that "people can unite when problems very close to them are concerned. And then, when the danger has passed and the pressure has worked, they disperse again, not realising that what threatened them has been postponed in times only, but has not disappeared."

Have our cities and people matured enough to creating cultural landscapes through sensitive incorporation of modern elements to historically valuable environments? We could find an inspiration in the European metropolises such as Paris, Cologne, Berlin and Prague, and other cities where we can see many sensitive architectural interventions in the public space. Whether it is the Louvre Pyramid, the Art Museum of the Archdiocese of Cologne (Kolumba), the Jewish Museum of Berlin, or the Dancing House in Prague. A key factor in assessing a site is to evaluate the relationship of the building to its placement

Yunlin: National Yunlin University 2009.

2. Gehl, J. *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. Brno: Nadace Partnerství 2000.

3. Kratochvíl, P. - Nový, O. *Architektura a město*. Praha: Academia 1996.

4. Kratochvíl, P. *O smyslu a interpretaci architektury*. Praha: VŠUP 2005.

5. Krausová, P. *Prelínanie kultúrnych hodnôt minulosti a súčasnosti na príkladoch slovenskej architektúry* (diplomová práca). Brno: Masarykova univerzita 2012.

6. Kučová, V. *Novostavby v památkově chráněných sídlech*. In *Monumentorum tutela, Ochrana pamiatok č. 20*. Bratislava: Pamiatkový úrad SR 2009.

7. Norberg-Schulz, Ch. *Genius loci (Krajina, místo, architektura)*. Praha: Dokořán 2010.

8. Pecníková, J. *Európske aktívne občianstvo – lokálny kontext v 21. storočí* (dizertačná práca), Banská Bystrica: FF UMB 2015.

within a public space. These buildings in other countries are examples of combining what is seemingly irreconcilable even without undermining the nature of the cultural landscape and the genius loci.

PhDr. Jana Pecníková, PhD.

References

1. Chang, Y.-F. *A Study on the Development and Reuse of Spaces of Woo 's Garden*. Yunlin: National Yunlin University 2009.

2. Gehl, J. *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. Brno: Nadace Partnerství 2000.

3. Kratochvíl, P. - Nový, O. *Architektura a město*. Praha: Academia 1996.

4. Kratochvíl, P. *O smyslu a interpretaci architektury*. Praha: VŠUP 2005.

5. Krausová, P. *Prelínanie kultúrnych hodnôt minulosti a súčasnosti na príkladoch slovenskej architektúry* (diplomová práca). Brno: Masarykova univerzita 2012.

6. Kučová, V. *Novostavby v památkově chráněných sídlech*. In *Monumentorum*

9. Vojtová, L. *Ochrana a regenerace kulturních hodnot v území*. Brno: Masarykova univerzita 2006.

tutela, Ochrana pamiatok č. 20. Bratislava: Pamiatkový úrad SR 2009.

7. Norberg-Schulz, Ch. *Genius loci (Krajina, místo, architektura)*. Praha: Dokořán 2010.

8. Pecníková, J. *Európske aktívne občianstvo – lokálny kontext v 21. storočí (dizertačná práca)*, Banská Bystrica: FF UMB 2015.

9 Vojtová, L. *Ochrana a regenerace kulturních hodnot v území*. Brno: Masarykova univerzita 2006.

Prečo obnovujeme a zviditeľňujeme ruiny našich hradov

Cieľom príspevku je poukázať na proces obnovy hradov na Slovensku na príklade areálu Pustého hradu vo Zvolene. Zvolenský hrad, dnes Pustý hrad, bol sídlom županov Zvolenskej župy, ktorá v 13. a 14. storočí patrila medzi najrozsiahlejšie na území dnešného Slovenska. Samotný Pustý hrad je významnou pamiatkou nadregionálneho významu nakoľko bol rezidenciou kráľov Uhorska predovšetkým v 13. storočí. Jeho rozloha 4,7 ha ho radí medzi najrozsiahlejšie na Slovensku. Areál sa delí na nižšie položený Dolný hrad (0,7 ha) a rozsiahly Horný hrad (3,5 ha). Obytná veža na Dolnom

Why do we restore and increase the visibility of the ruins of our castles

The aim of this paper is to point out the process of restoring castles in Slovakia, using the site of the Pustý hrad Castle in Zvolen as an example. The Old Castle of Zvolen, today the Pustý hrad Castle (hereinafter referred to as the Pustý Castle; where "pustý" means deserted, empty, desolate), was the seat of administrators of the Zvolen County, one of the largest territorial units in the area of present day's Slovakia. The Pustý Castle itself is an important piece of heritage of supraregional significance as it was the residence of the kings of Hungary mainly in the 13th century. It covers an area of 4.7 hectares ranking it amongst the largest castle sites in Slovakia. The site is divided into the

hrade je jedna z najväčších a najvýznamnejších stredovekých rezidenčných stavieb v strednej Európe (pôdorys 20 x 20 metrov) a hradná cisterna na Hornom hrade je najväčšia známa stredoveká zásobáreň vody na území Slovenska (pôdorys 7 x 7 metrov a hĺbka 10 metrov).

Zvyšky rozľahlého hradu oddávna priťahovali pozornosť amatérskych aj profesionálnych bádateľov. S prvým archeologickým výskumom v rokoch 1889-1890 realizovaným amatérskymi bádateľmi J. Thomkom a L. Leustáchom na hradnom kopci súvisia pomerne rozsiahle výkopové práce na Hornom aj Dolnom hrade. Po viac ako 100 ročnej odmlke iniciovalo mesto Zvolen výskum a obnovu, ktorú vyvolal havarijný stav hlavnej vstupnej brány Horného hradu. Súbežne s výskumom Horného hradu (1992-2008) pod vedením V. Hanuliaka sa uskutočnila aj sanácia všetkých vykovaných múrov, ktoré boli nadstavané a prekryté zatrávenou korunou. Cieľom bolo vybudovať lesopark na princípe zladenosti prírody so zvyškami historickej

lower-lying Lower Castle (0.7 hectares) and the large Upper Castle (3.5 hectares). The residential tower of the Lower Castle is one of the largest and most significant medieval residential buildings in Central Europe (a footprint of 20 x 20 m) and the castle cistern at the Upper Castle is the largest known medieval water reservoir in Slovakia (a footprint 7 x 7 meters and a depth of 10 meters) .

The remains of the large castle have long attracted the attention of amateur and professional researchers. The first archaeological research was carried out on the castle hill in 1889-1890 by amateur explorers J. Thomka and L. Leustách and were associated with quite extensive excavation works at the Upper and Lower Castles. After a break of more than 100 years the city of Zvolen initiated research and restoration which was sparked off by the disastrous condition of the main entrance gate of the Upper Castle. In parallel with the research of the Upper Castle (1992-2008) under the leadership of V. Hanuliak remediation of all excavated walls was carried out which were extended upwards and

architektúry. Priestor Pustého hradu bol pokrytý 150-200 ročným porastom ochranného lesa. Pôvodným porastom tu boli dubovo-hrabové lesy karpatské a podhorské bukové lesy. Na severozápadných kamenistých svahoch hradného kopca je dodnes zachovaná enkláva lipovo-javorového lesa. K výskumu a odlesňovaniu hradného kopca Horného hradu dochádzalo postupne. Najprv boli preskúmané a odlesnené priestory pri hlavnej vstupnej bráne Horného hradu a veži komitátneho hradu. Následne v súčinnosti s archeologickým výskumom bol odstránený predovšetkým bukový porast v blízkosti veže č. II a obrannej veže vo východnej línii opevnenia Horného hradu. V roku 2003 došlo k výskumu, obnove a odlesneniu najsevernejšej časti Horného hradu – tzv. Dončovho hradu. Pred rokom 2008 bola odlesnená celá časť nádvorí Horného hradu a v roku 2008 aj priestor v predpolí jeho západnej línii opevnenia. V súčasnosti je priestor Horného hradu upravený trávnatým porastom. Severozápadný

grassed on the top. The aim was to build a forest park based on the principle of harmony of nature and the remnants of historic architecture. The area of the Pustý Castle was covered with 150-200 year-old stand of protective woods. The original stand here were Carpathian oak-hornbeam forests and foothill beech forests. On the northwestern rocky slopes of the castle hill there is still a preserved enclave of lime-maple forest. The research and deforestation of the castle hill of the Upper Castle took place gradually. The first areas to be explored and deforested were the areas at the main entrance gate of the Upper Castle and the tower of the county castle. Subsequently, mainly the beech forest was removed in conjunction with the archaeological research near the Tower No. II and the citadel in the eastern fortification line of the Upper Castle. In 2003 research, restoration and deforestation of the northernmost part of the Upper Castle took place, the so-called Donč Castle. Before 2008 all the part of the Upper Castle's courtyard was deforested, and in 2008 also the area in the foreground of the western fortification line. At present, the area of the Upper Castle

svah hradného kopca i hradné nádvorie sa postupne zahusťuje nižším krovitým porastom, ktorý má za cieľ zabrániť erózii a uvoľňovaniu kameňov, ktoré ohrozujú prístupovú komunikáciu. Konceptia pohľadu na odlesnenie a zeleň na Pustom hrade sa upravila po začatí výskumu Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied SR na Dolnom hrade (2009). Potrebné tu bolo odlesnenie okolia obytnej veže – nakoľko choré buky ohrozovali zachované torzo veže. Na nádvorí sa však ponechali všetky zdravé duby, ktoré neohrozovali návštevníkov, resp. nenarúšali torzálnu architektúru. V najsevernejšej časti Dolného hradu bola vyťažená časť lesa za účelom vyhladky na mesto Zvolen a Zvolenský zámok. Situácia sa zmenila na jar v roku 2014, keď výrazný búrkový komplex so silnejšími východnými poryvmi vetra vyvrátil viacero stromov vrátane ich koreňov na nádvorí a ukázalo sa, že ich koreňový systém je veľmi plytký a stromy sú staré, choré a ohrozujú návštevníkov. Z bezpečnostného hľadiska

is grassed. The northwestern slope of the castle hill and the castle's courtyard is gradually thickened with a lower shrubby vegetation, which aims to prevent erosion and release of stones which threaten the access road. The concept of deforestation and greenery in the Pustý Castle was adjusted after the commencement of research of the the Lower Castle by the Archaeological Institute of the Slovak Academy of Sciences of Slovak Republic (2009). There was a need to clear the forest around the residential tower – because the diseased beech trees threatened the tower's preserved remains. In the courtyard, however, all healthy oaks were left which do not endanger visitors or do not interfere with the torsal architecture. In the northernmost part of the Lower Castle a part of the forest was felled in order to clear the view of the city and the Zvolen Castle. The situation changed in the spring of 2014, when a major storm complex with strong eastern winds outrooted a number of trees in the courtyard and it turned out that their root system is very shallow and the trees are old, sick and a threat to visitors. For safety reasons the

sa preto pristúpilo k odstráneniu zvyšných solitérov z nádvorja Dolného hradu. Aktuálne (2016) je spracovaná komplexná architektonicko-urbanistickú koncepciu prezentácie areálov Horného a Dolného hradu (architektonická štúdia), ktorá rieši aj doplnenie zelene na Hornom aj Dolnom hrade.

Pamiatková obnova Dolného hradu bola primárne zameraná na sanáciu torza obytnej kráľovskej veže. Realizovala sa v rokoch 2012-2015 podľa projektu V. Kohúta: *Torzo veže Dolného hradu – statické zabezpečenie a konzervácia*. Ten predpisuje, aby bola malta podobná pôvodnej malte vo farbe, textúre a detaile. Navrhuje použitie malty z dobre odležaného vyhaseného vzdušného vápna a vyhýbať sa použitiu cementovej malty na škárovanie. Pri premurovaní koruny torza je nevyhnutné zachovať pôvodnú siluetu a úzkostlivo sa vyhýbať vytváraniu rovných línií, ktoré nezodpovedajú charakteru ruiny. Stojace torzo veže (juhovýchodné nárožie) bolo pred sanačnými a výskumnými prácami

remaining solitary trees were removed from the courtyard of the Lower Castle. Currently (2016), a comprehensive architectural and urban concept of presenting the areas of the Upper and Lower Castles (an architectural study) is in development which also addresses the addition of greenery at the Upper and Lower Castle.

*The conservation and restoration of the Lower Castle was primarily focused on the remediation of the royal residential tower's torso. It was implemented in 2012-2015 according to a plan designed by V. Kohút: *Torso of the Lower Castle's tower - structural reinforcement and preservation*. It prescribes that mortar should similar to the original mortar by colour, texture and detail. It proposes to use mortar made of stale slake aired lime and to avoid the use of cement mortar for grouting. When renewing the crown of the torso it is necessary to maintain the original silhouette and scrupulously avoid creation of straight lines that do not match the nature of the ruins. before the remediation and researchs work, the erect tower's torso (the southeastern*

zosnímané pomocou 3D skenera. Ostatné steny veže boli po ich vykopaní metódami archeologického výskumu zdokumentované presnou 3D fotogrametriou. Všetky múry boli po odkrytí archeologickým výskumom najprv zastrešené ochrannými pultovými strechami, ktoré chránia v prvej etape originál architektúry, a po zrealizovaní sanácie aj rekonštruované múry až do kompletnej karbonizácii (vytuhnutiu) muriva.

Postup záchrany veže bol rozdelený na štyri etapy: východná, južná, západná a severná stena veže. Etapizácia vychádzala z možnosti zisku finančných prostriedkov na sanáciu veže v jednotlivých sezónach. Rovnaký technologický postup a etapizáciu uplatňujeme aj pri zvyšných objektoch na Dolnom hrade. Krajským pamiatkovým úradom v Banskej Bystrici je schválený zámer obnovy Dolného hradu, ktorý počíta so sanáciou a prezentáciou piatich objektov (Dolný hrad: SO 01 - hlavná vstupná brána; SO 02 - severná línia opevnenia Dolného hradu s brámkou pre peších; SO

corner) was captured with a 3D scanner. Once exposed by digging, the other walls of the tower were documented using archaeological research methods and precise 3D photogrammetry. Once the walls were uncovered during the archaeological survey, they were all sheltered under protective shed roofs to protect in the first stage the original architecture, and after the remediation also the renovated walls following the complete carbonisation (full curing) of the masonry.

The process of restoration of the tower was divided into four stages: eastern, southern, western and northern walls. The stages were based on the opportunities or raising funds for the remediation of the tower in every season. The same technological process and phasing is also applied to the remaining buildings of the Lower Castle. The Regional Monuments Board in Banska Bystrica has approved the plan of the Lower Castle's renovation, which envisages the remediation and presentation of five buildings (the Lower Castle: SO 01 - the main entrance gate; SO 02 - northern fortification line of the Lower Castle with a gate for pedestrians; SO

03 - južná línia opevnenia pri kontakte s vežou Dolného hradu; SO 04 - západná línia opevnenia medzi hlavnou vstupnou bránou a vežou Dolného hradu; SO 05 - tzv. spojovací múr s prvou vstupnou bránou). Pre jednotlivé objekty je vypracovaný projekt sanácie (statického zabezpečenia murív) autorstva V. Kohúta. V roku 2016 sme zrealizovali sanáciu SO 01 - hlavnej vstupnej brány. Pre rok 2017 je na Dolnom hrade prioritou realizácia sanácie SO 02 - severnej línie opevnenia Dolného hradu s brámkou pre peších. Rovnako na etapy máme vypracovaný aj projekt sanácie objektov na Hornom hrade (Horný hrad SO 01 - cisterny, SO 02 - palác a SO 03 - západná prístavba paláca). Aktuálne je zrealizované prestrešenie hradnej cisterny, ktoré chráni jej omietky pred vymrzaním vody v zimných mesiacoch a sanácia západnej prístavby hradného paláca. Pripravuje sa reštaurovanie omietok v cisterne a v interiéri paláca. Jeho steny bude tiež potrebné kompletne premurovať a preškárovať.

Pustý hrad patrí medzi najnavštevovanejšie pamiatky

03 - southern fortification line in contact with the Lower Castle's tower; SO 04 - western fortification line between the main entrance gate and Lower Castle's tower; SO 05 - the connecting wall to the first entrance gate). For each object a redevelopment project has been prepared (structural reinforcement of walls) authored by V. Kohút. In 2016, we implemented a remediation of SO 01 - the main entrance gate. The priority for the year 2017 is the remediation of SO 02 - the northern fortification line of the Lower Castle with a gate for pedestrians. We have also prepared the project stages for remediation of buildings at the Upper Castle (Upper Castle SO 01 - the cistern, SO 02 - the palace, and SO 03 - western extension of the palace). Currently the roofing over the castle cistern is implemented to protect the plasters from freezing water in winter, and remediation of the western extension of the palace. Preparations are underway for plaster restoration in the cistern and in the interior of the palace. Its walls will also need complete remasonry and repointing.

The Pustý Castle is one of the most visited sights in the region of Central Slovakia, and every

v regióne stredného Slovenska a každý rok sa jeho návštevnosť zvyšuje. Archeologické sondy sú po zdokumentovaní a vyhodnotení zasypané aby mali návštevníci hradu zabezpečený bezbariérový prechod a aby nedochádzalo k erózii kamenného podlažia a základov murív. Na Hornom hrade bol v roku 2011 inštalovaný mobiliár s prevahou prvkov z betónu (lavičky, smetné koše, ohniská) a dreva (altánky, informačné tabule), ktorého vzhľad je predmetom častej diskusie odborníkov i návštevníkov. Na Dolnom hrade sú aktuálne umiestnené drevené lavice aj informačné tabule. V septembri 2016 bola dopracovaná komplexná architektonicko-urbanistická koncepcia (architektonická štúdia) ucelenej prezentácie areálov Horného a Dolného hradu, ktorá rieši prvky mobiliáru a spôsobu využitia hradu. V súčasnosti prebieha proces jej posudzovania (Komisia výstavby a územného rozvoja MsZ Zvolen, Pracovná skupina - k Plánu pamiatkovej obnovy a prezentácie lokality a NKP Pustý hrad - Zvolen 2015-2020, Krajský pamiatkový

year the visitor rates increase. Following documentation and evaluation, archaeological probes are buried for visitors to have a barrier-free passage and to avoid the erosion of the bedrock and the wall foundations. In 2011, the Upper Castle was furnished with items predominately made of concrete (benches, trash bins, fireplaces) and wood (gazebos, information boards), whose appearance is the subject of frequent discussions of experts as well as visitors. The Lower Castle is currently equipped with wooden benches and information boards.

In September 2016 a comprehensive architectural and urban-planning concept (an architectural study) was completed for an integrated presentation of the Upper and Lower Castle sites, which addresses furnishing elements and ways of using the Castle. Currently, a process of its assessment is underway (by the Commission of Construction and Territorial Development of the municipal Parliament of Zvolen, Working Group - concerning the Plan for Monument Restoration and Presentation of the Site and the Pustý Castle National Cultural Monument - Zvolen 2015-

úrad v Banskej Bystrici). Konceptiu a plán obnovy hradu pre najbližšie roky tvorí pracovná skupina, ktorú z radu odborníkov (pamiatkari, architekti, archeológovia, krajinári, lesníci, ...) vymenovala primátorka mesta.

V roku 2012 bol na hrade kompletne obnovený náučný chodník Pustý hrad. Na základe výsledkov nových výskumov boli informačné tabule doplnené na celkový počet 20, čím sa rozšírila dĺžka chodníka na 6,4 km. V súčasnosti poskytuje náučný chodník návštevníkom informácie o flóre a faune hradného kopca – ako aj o výsledkoch historického, architektonicko-historického a archeologického bádania. Hradný kopec je zároveň súčasťou historickej krajinnej štruktúry. V rámci projektu presnej lokalizácie a mapovania historických ciest v okolí Pustého hradu realizovaného v rokoch 2011-2013 sme určili polohy stredovekého osídlenia a historických ciest v širšom zázemí hradu v závislosti od prírodných podmienok a faktorov. Preskúmané územie malo výmeru 23

2020, Regional Monuments Board in Banská Bystrica). The concept and the Castle's restoration plan for the coming years is developed by a working group which was appointed by the Mayor and which includes a number of experts (conservationists, architects, archaeologists, landscapers, foresters, etc.).

In 2012 the educational trail of the Pustý Hrad was renewed completely. Based on the results of new research, the information boards were supplemented to a total of 20, expanding the length of the trail to 6.4 km. Currently the trail provides visitors with information about the flora and fauna of the castle hill – and about the results of historical, architectural, and archaeological research. The castle hill is also a part of the historical landscape structure. In a project implemented in 2011-2013 of precise localization and mapping of historic roads around the Pustý Castle, we determine the locations of the medieval settlement and historic routes near the castle, depending on natural conditions and factors. The area explored covered 23 square kilometres and was 74 kilometres of mostly forest roads were charted, of which the total length of

km² a zmapovaných bolo 74 km prevažne lesných ciest, z čoho celková dĺžka zmapovaných historických ciest bola 49 km a výmera zmapovaných historických úvozov 16 ha. Pustý hrad sa tiež nachádza na poznávacej trase Barborská cesta, ktorá prechádza najvýznamnejšími miestami banských pamiatok a pamätihodností spojených s banskou tradíciou a územím bývalých stredoslovenských banských miest.

Od roku 2010 je na Pustom hrade a susednom hrade Peťuša každoročne realizovaná medzinárodná letná škola archeológie pod záštitou Katedry archeológie FF UKF v Nitre. Jej cieľom okrem edukácie o metódach a technikách archeologického výskumu a dokumentácii nálezov je aj upriamenie pozornosti na nedeštruktívny archeologický výskum historických krajinných štruktúr a ich spôsobov prezentácie verejnosti. Prostriedkom k tomuto cieľu sú okrem terénneho výskumu aj prednášky a tvorivé dielne konané priamo na hrade aj za účasti širokej verejnosti. Práca so stredoškolskou

historical routes charted was 49 kilometres, and a 16-hectare area of historical hollow ways was charted. The Pustý Castle is also located on the itinerary of the Barbora Way passing through the most important mining heritage sites and sights associated with the mining tradition, and the territory of the former Central Slovak mining towns.

Since 2010, the Pustý Castle and the adjacent Peťuša Castle are the venues of annual International Summer School of Archaeology under the auspices of the Department of Archaeology of the Constantine the Philosopher University in Nitra. In addition to education about methods and techniques of archaeological research and documentation of findings, its purpose is also to draw attention to the non-destructive archaeological research of historical landscape structures and the modes of their presentation to the public. Besides field research, this goal is also attained by means of lectures and creative workshops held directly at the castle, including the participation of the general public. Working with secondary-school and university students is very important for the education towards respect

a vysokoškolskou mládežou je veľmi dôležitá pre výchovu vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu u novej generácie.

Od roku 2013 je Pustý hrad zapojený do vynikajúceho programu na obnovu hradov – Obnovme si svoj dom, podprogram 1.4 (Ministerstvo kultúry SR a Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny) so zapojením nezamestnaných do záchranu kultúrneho dedičstva. Projekt dáva prácu nezamestnaným a zachraňuje naše kultúrne dedičstvo. Jeho potenciál treba využiť pre rozvoj cestovného ruchu, ktorý prinesie trvalú udržateľnosť pamiatky. Hrad nestačí len vykopať a zakonzervovať, ale treba zabezpečiť aj jeho trvalú údržbu. Správcovskú činnosť a údržbu rozsiahleho areálu Pustého hradu zabezpečuje Lesný podnik mesta Zvolen a priebežné opravy murív sú v agende Odboru výstavby mesta Zvolen.

Výskum a obnova Pustého hradu pozdvihla lokálpatriotizmus Zvolenčanov, ktorý sa k histórii svojho regiónu hlásia. V priestoroch Starej radnice v centre mesta Zvolen sme nie len pre nich pripravili

to cultural heritage among the new generation.

Since 2013 the Pustý Castle has taken part in an excellent castle restoration programme - the monument restoration subsidy scheme of the Ministry of Culture in liaison with the Centre Labour, Social Affairs and Family, involving the unemployed in the preservation of cultural heritage. The project gives jobs to the unemployed and saves our cultural heritage. Its potential should be used for tourism development, which will bring sustainability of the heritage site. It is not enough just to dig out and conserve the Castle, its ongoing maintenance must be ensured as well. The management and maintenance of the extensive grounds of the Pustý Castle is provided for by the Forest Enterprise of the City of Zvolen, and the ongoing repairs of masonry are the responsibility of the Department of Construction of the City of Zvolen.

The research and restoration of the Pustý Castle uplifted the local patriotism of the people of Zvolen who acknowledge the history of their region. In the premises of the Old Town Hall in the centre of Zvolen we have prepared, not only

výstavu „Archeologické objavy zo Zvolenského Pustého hradu“. Na stenách priestorov expozície sú kresby a informatívne texty o hrade. Každoročne robíme pre verejnosť prednášky o výsledkoch aktuálnej sezóny v Krajskej knižnici Ľudovíta Štúra vo Zvolene. Opomenúť nesmieme ani ďalšie formy prezentácie ako sú rôzne knihy, brožúry, propagačné skladačky a sprievodcovia o hrade. Zadostučineným pre nás je vedomosť, že sme históriu hradu priblížili širokej verejnosti. Početné skupiny návštevníkov sa s obľubou prechádzajú v lesoparku blízko mesta Zvolen a okrem atraktívneho a mohutného Pustého hradu - ikonického miesta s bohatou históriou - sa oddeľujú v lesnom prostredí. Môžu tu vidieť a „zažiť“ kus histórie a zároveň pochopiť príčiny zmien historickej krajiny. Spoločne dokážeme zachovať kultúrne dedičstvo pre ďalšie generácie.¹

for them, an exhibition titled "Archaeological discoveries from the Pustý Castle of Zvolen". On the walls of the exhibition spaces there are drawings and informative texts about the Castle. Every year we make public presentations on the results of the current season in the Regional Library of Ľudovít Štúr in Zvolen. We must not omit other forms of presentation such as various books, brochures, promotional leaflets, and guides about the Castle. It is a satisfaction for us to know that we have brought the history of the castle closer to the general public. Numerous groups of visitors like to walk through the forest park near the city of Zvolen, and in addition to the attractive and massive Pustý Castle - an iconic places rich in history - they may relax in a forest. They can see and "experience" a piece of history, and learn something about the causes of changes in the historical landscape. Together, we can preserve cultural heritage for future generations.¹

PhDr. Ján Beljak, PhD.

PhDr. Ján Beljak, PhD.

¹ Text bol vypracovaný vypracovaný v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied v rámci projektu VEGA č. 2/0121/15 Mocenské štruktúry včasnej doby dejinnej a včasného stredoveku v archeologických prameňoch

² The text was developed at the Institute of History of the Slovak Academy of Sciences as a part of the VEGA Project No. 2/0121/15 Centers of power in the Antiquity and Early Middle Ages in archeological sources

Obr. 1. Letecký záber areálu hradu pred odlesnením v roku **2001**.
Foto: Václav Hanuliak.

*Fig. 1. Aerial view of the castle's area before deforestation in **2001**. Photo: Václav Hanuliak.*

Obr. 2. Letecký záber areálu hradu po odlesnení (rok 2014). Foto: Ján Beljak.

Fig. 2. Aerial view of the castle's area after deforestation (2014). Photo: Ján Beljak.

Obr. 3. Pohľad na vežu Dolného hradu pred výskumom v roku 2009. Foto: Ján Beljak.

Fig. 3. View of the Lower Castle's tower before research in 2009. Photo: Ján Beljak.

Obr. 4. Pohľad na vežu Dolného hradu po výskume a obnove v roku 2016. Foto: Ján Beljak.

Fig. 4. View of the Lower Castle's tower after research and restoration in 2016. Photo: Ján Beljak.

Úloha kostolov pri kultivovaní našej historickej pamäti

V našej európskej kultúre v poslednej dobe niečo celkom nehrá alebo neladí a práve na to sa snaží primeraným spôsobom upozorniť Inštitút pre kultúrnu politiku. Múdry Benedikt XVI. zdôrazňoval, že poznávanie nie je možné bez kritiky. Ona má prinášať pravé svetlo svetu a posun k lepšiemu, k Pravde. O takúto konštruktívnu kritiku sa snažíme aj prostredníctvom dnešnej tvorivej iniciatívy.

V minulých desaťročiach v našej krásnej vlasti, na Slovensku, sa postavilo množstvo nových kostolov. Niektoré boli veľmi vhodné postavené a zasadené

The role of the churches in cultivating our historical memory

Lately, there has been something out of tune in our European culture, which is what the Institute for Cultural Policies tries to point out in an appropriate way. Wise Benedict XVI stressed that learning is not possible without criticism. Criticism has to bear the true light to the world and the shift towards the better, towards the Truth. Such a constructive criticism is what we strive for through today's creative initiative.

In the past decades there were many new churches built in Slovakia, our beautiful homeland. Some were very suitably built and integrated in their cultural context, or in the picturesqueness of the

do kultúrneho kontextu, či do malebnosti krajiny. Iné kostoly však boli aj extravagantné, iné menej vkusné, nie všetky však mali tzv. kostolného ducha.

V mojej prvej farnosti boli farníci veľmi hrdí na to, že postavili kostol. Neobyčajne sa čudovali, keď som im hovoril príbeh o kráľovi Dávidovi, ktorý nepostavil chrám. Jemu to nebolo dovolené, lebo preliť nevinnú krv. Im však živý Boh dovolil chrám postaviť. Ich si použil ako staviteľov svojho domu. Ich schopnosti, ich šikovnosť, ich zručnosť, ich vieru, ich nádej, nielen ich peniaze a známosti, a vôbec nie ich právne, hospodárke a administratívne kľučky, ktoré aj oni dobre poznali ako každý zorientovaný občan. Použil celú ich bytosť, dušu i telo, rozum, vôľu i cit.

Tak sa stavia chrám, Boží dom – Božím pričinením. On, Boh, totiž vloží do srdca ľudí túžbu po ňom samom. Elán, plán a peniaze nestačia, musí byť Božie povolanie alebo aspoň Boží súhlas. Bez Boha totiž Božie veci nijako nejdú. Oni nejdú úplne samovoľne, hoci môžu ísť spontánne. Niekedy to ide

landscape. However, some other churches were also extravagant, some other less elegant, but not all of them had a spirit, so to say.

In my first parish the parishioners were very proud of the fact that they had built a church. They were unusually surprised when I told them the story of King David who did not build the temple. He would not be allowed to, because he had shed innocent blood. They, however, were allowed to build the temple by living God. He used them as the builders of His house Their capabilities, their skills, their faith, their hope, not only their money and connections, and not at all the legal, economic and administrative zig-zags they also knew well, like every knowledgeable citizen. He used all of their being, both their soul and body, mind, will, and sensibility.

That is how to build a temple, the House of God – by God's involvement. He, God, puts into the hearts of people the yearning for Him. It is not enough to put in a zing, a plan and some money, there must be God's calling, or at least God's approval. Without God, God's things do not happen in

rýchlo a inokedy stáročia ako pri katedrále sv. Víta v Prahe.

Ak sa chceme seriózne zamyslieť nad úlohou kostolov pri kultivovaní našej historickej pamäte, treba okrem podmienok stavby kostola vnímať aj samotnú posviacku kostola¹.

Kostol bez oltára nejestvuje. Bohoslužobné zhromaždenie je úplné vtedy, keď sa sprítomní Kristova obeta. Aby sa to mohlo stať musí byť v bohoslužobnom spojení oltár a kňaz. Preto centrom našich chrámov je oltár. Oltár sám však „nevyprodukuje“

any way. These things do not go by themselves, although they can go spontaneously. Sometimes it goes fast and sometimes it takes centuries like in the St. Vitus Cathedral in Prague.

If we want to think seriously about the role of churches in cultivating our historical memory, in addition to the conditions necessary to build a church we must also perceive the dedication of the church¹.

No church exists without an altar. The liturgical assembly is complete when the sacrifice of Christ makes itself present.

¹ Keď je všetko pripravené, biskup pristúpi ku konsekrácii. Najprv dostane kľúče od kostola, prvý doň vstúpi. Kostol nie je osvetlený, nie je vyzdobený, je strohý, akoby nahý. Čaká kedy sa narodí. Prichádza čas završenia, kairos. Nie je to ten čas, ktorý nám aj teraz plynie, nie je to chronos. Ide sa spojiť nebo so zemou. V čítaniach zo Svätého písma, v speve litánií ku všetkým svätým. V modlitbe zasvätenia, v samotnom úkone posviacky, keď biskup prezečený do diakonského rúcha s prepásanou zásterou pokračuje v diele staviteľov a olejom, ktorý voláme chryzma pášy, maže oltárnu dosku a steny kostola na miestach, kde sú konsekráčne kríže. Prinesie sa kadidlo, ktoré znázorňuje spojenie neba a zeme. Vo vzácnej miske, ktorú diakon položí na konsekrovaný neozdobený oltár, horia uhľíky, do ktorých biskup nasype kúsky živice. A to jediný krát. Už nikdy sa tento obrad v danom kostole nezopakuje. Oltár je definitívne zasvätený Bohu a môže sa na ňom konať obeta. Preto sa oltár na to patrične pripraví. Donesú sa plachty, sviece, kvety. Zapnú sa svetlá. Prvýkrát sa na novom oltári môže sprítomniť Kristova obeta. Večeradlo Zeleného štvrtka je pripravené. Kristus môže vstúpiť. A práve preto sa stavia kostol, aby Kristus mohol prísť do svojho domu.

¹ *When everything is ready the bishop proceeds to consecration. First, he receives the keys to the church, and is the first to enter. The church is neither illuminated, nor decorated, is austere, as if bare. It is waiting to be born. The time of accomplishment, kairos, is coming. It is not the time, it is not chronos. This is to join heaven and earth. In the readings from the Sacred Scripture, in the singing of litanies to all the saints. In the prayer of consecration, in the very act of dedication, when the bishop dressed in a diaconal vestment with apron continues the work of the builders, and with an oil called the chris he anoints the altar and the walls of the church in places of consecration crosses. The incense is brought, which symbolises the union of heaven and earth. In a valuable bowl, which the deacon puts on the consecrated unadorned altar, there are embers burning, on which the bishop pours resin pieces. Only a single time. Never again will this ceremony be repeated in the church. The altar is dedicated to God definitively, and the sacrifice may be given there. To that end, the altar of must be prepared accordingly. Sheets, candles, flowers are brought in. Lights are turned on. For the first time, the new altar may make a presence of the Christ's sacrifice. The Upper Room of Holy Thursday is ready. Christ may enter. That is a church is built, so that Christ could come to his house.*

nič. Okolo neho sa musia zhromaždiť veriaci i kňaz. Koná sa obeta, ktorú konal Kristus, nie repríza ako pri divadelných predstaveniach, či v televíznych alebo rozhlasových vysielaniach. To sám Kristus koná svoje dielo. On nám to prikázal robiť keď povedal: „Toto robte na moju pamiatku.“ On Kráľ, Prorok, Veľkňaz, Obeta.²

Ak ktorýkoľvek kostol treba zachovať, nestačí z neho spraviť artefakt, on musí mať svoje použitie, aké od tej budovy chce Boh. Teda, aby kostol bol miestom Božieho kultu, stretnutia Boha s ľuďmi, ľudí s Bohom i ľudí navzájom v spoločenstve. Tak sa kostol stáva predsieňou neba či schodmi do neba.

Kostol bez bohoslužby a bez bohopocty je ako škola bez žiakov, študentov a bez učiteľov. Je to dom bez života, bez budúcnosti, lebo bohoslužba je aj školou

For this to happen there must be a liturgical link between the altar and the priest. Therefore, the centre of our temples is the altar. The altar itself, however, does not "produce" anything. All the worshippers and the priest must gather around. A sacrifice is made like Christ made, not a reprise like of a theatre performance, or of a television or radio programme. Christ alone is doing his work. He has commanded us to do it when he said: "Do this in remembrance of me." He is King, Prophet, High Priest, Sacrifice.²

If a church needs to be preserved, it is not enough to make it an the artefact, it must have its use as expected from it by God. Thus, for a church to be a place of God's cult, where people meet God, God meets people, and people meet people in a community. That is how a church becomes a hallway to heaven, or a stairway to heaven.

A church without a divine worship and without an

² Bez neho kostol nemá význam, bez neho sa kostol stáva budovou, alebo múzeom. Žiaľ, tak sa na kostol pozerajú aj niektorí naši súčasníci. Niekedy iba ako na budovu, možno aj vzácnu cennú stavbu, ktorú treba zachrániť v jej historickej hodnote pre ďalšie generácie. Nezriedka s množstvom všemožného historicky cenného haraburdia, ktoré nemá často s cieľom, ktorým je živá autentická bohoslužba, nič spoločné.

² *Without Him, a church has no meaning, without Him, a church becomes a building, or a museum. Unfortunately, that is also how churches are viewed by some of our contemporaries. Sometimes only as a building, possibly a rare structure which needs to be preserved in its historical value for the next generations. Not seldom with all kinds of historically valuable junk, which often has nothing to do with the aim of a vivid and authentic worship.*

života a učiteľom je sám Boh, ktorý hovorí svojmu ľudu, vedie ho po cestách spásy.

Funkčný kostol počas bohoslužby musí byť ozdobený živými kvetmi a horiacimi sviecami³.

Prvé kresťanské kostoly v Ríme neboli nejaké nové stavby. Boli to domy, v ktorých sa stretávali na bohoslužbách podľa synagogálneho vzoru kresťania. Tieto prvé bohoslužobné miesta nazývame *domkostoly*. Taký domkostol je aj v Banskej Bystrici. Je to dnešná katedrála sv. Františka Xaverského.⁴

V Ríme sa v rokoch po Milánskom edikte

adoration of God is like a school without any pupils, students, and teachers. It is a house with no life, no future, because worship is also a school of life, and the teacher is God himself, who speaks to his people, leading them on the paths to salvation.

A functional church during a worship service must be adorned with fresh flowers and burning candles³.

The first Christian churches in Rome were no new buildings. These were houses in which Christians gathered for worship, similarly to synagogues. These first places of worship were called house churches. There is one house church in Banská Bystrica, too. It is the today's Cathedral of St. Francis Xavier.⁴

³ Ozdobenie kvetmi a sviecami nevytvára okrasu, ale výstižne hovorí o hlbokkej pravde. Kristus, ktorý vstal z mŕtvych, je svetlom sveta. Premohol temnotu smrti. Je živý a jeho živé telo vonia nebesami, ako vonia aj olej, ktorý sa používa pri konsekrácii. Ako vonia propolisom aj veľkonočná svieca, paškál, ktorý sa pripravuje z voňavého vosku pracovitých včiel. Tak ako kvety, ktoré sú živé a voňavé. Krásu a nádhernú vôňu kvetov vedia oceniť hlavne vnímavé a citlivé ženy.

⁴ Pôvodne to bol dom katolíckeho meštana, v ktorom sa konali sv. omše, keď mesto bolo protestantské. Neskôr sa z pôvodného domu sa vybralo murivo, ktoré nebolo nevyhnutné na zabezpečenie statiky stavby a tak vznikla loď dnešnej katedrály. Preto je ona taká maličká oproti katedrále sv. Martina tu v Bratislave alebo katedrále sv. Alžbety v Košiciach.

³ *Adorning with flowers and flowers does not create a decoration, but aptly speaks the deep truth. Christ who has risen from the dead is the light of the world. He overcame the darkness of death. He is alive and his living body has a scent of heavens, like the oil used in the consecration. Like the Paschal candle of Easter has got a scent of propolis, made of the sweet-smelling wax of hardworking bees. Like flowers, vibrant and scented. Especially, sensitive and responsive women can appreciate the beauty and the wonderful scent of flowers.*

⁴ *This was previously a house of a Catholic townsman where masses were held when the town was Protestant. Later, parts of masonry were taken out of the original building which were not necessary for structural support, which created the nave of the today's cathedral. This is why it is so small compared the St. Martin's Cathedral in Bratislava of St. Elisabeth's Cathedral in Košice.*

o náboženskej slobode pre kresťanov, ktorý bol vydaný cisárom Konštantínom pred 1700 rokmi, začali stavať chrámy nad hrobmi svätcov. Nad ich pozostatkami, relikviami. Tak bol postavený aj Konštantínov chrám sv. Petra nad hrobom (trofejou) sv. Petra a aj bazilika nad hrobom sv. Pavla. Blízko pri hrobe sv. Petra, nad ktorým je oltár Konfesie s nádherným bronzovým baldachýnom, túžili byť pochovaní aj ďalší rímski biskupi.

Podobnú túžbu mali aj naši veriaci, ktorí sa dávali pochovávať pri kostoloch. Ich túžba bola, aby boli pochovaní blízko oltára, v ktorom sú relikvie svätých, keďže toľko hrobov kanonizovaných svätých na Slovensku zaiste nie je koľko je kostolov. Doteraz je zachovávaný zvyk, že sa do konsekrovaných oltárov vkladajú relikvie svätých, aby znázorňovali ich hroby, ktoré sa otvoria v posledný deň našich dejín, ako ich teraz poznáme. Významnejšou túžbou našich predkov („ich duši“ ako sa vtedy hovorievalo) však bolo, aby sa na nich nezabudlo v zhromaždení spoločenstva

In Rome, in the years after the Edict of Milan on religious freedom for Christians issued by the Emperor Constantine 1,700 years ago, people began building churches over the graves of saints. Over their remains, relics. That is how Constantine's St. Peter's Basilica was built over the tomb (trophoea) of St. Peter, and also the basilica over the tomb of St. Paul. Many other Roman bishops longed to be buried near the St. Peter's Tomb, above which is the altar of the Confession with a splendid bronze baldacchino.

Similar desires were those our churchgoers to be buried near churches. Their desire was to be buried near the altar holding the relics of the saints in which, as there are surely not as many churches in Slovakia as the tombs of canonised saints. There is a habit preserved until today to place relics of saints into consecrated altars to represent their graves which will open on the last day of our history, as we know them now. A more significant desire of our ancestors ("their souls" as was said then), however, was not to be

veriacich pri Kristovom oltári.⁵

Kostoly a cintoríny v bezprostrednej blízkosti kostolov, či krypty v samotných kostoloch sa nám teraz ukazujú ako sú vzájomne spojené, či prepojené. Sú prepojené túžbou veriacich, ktorých telá očakávajú v dormitóriách⁶ deň vzkriesenia, po spomienke spoločenstva veriacich pri Pánovom oltári, pri bohoslužbe, ktorá sa koná na Kristovu pamiatku, ktorá sprítomňuje jeho obeť a pripomína nám jeho slávne zmŕtvychvstanie.

V našich mestách a dedinách vidieť často okolo kostolov múry so šindľovou strieškou. To sú hranice bývalých cintorínov. Hroby už tam mnohokrát vyše dvesto rokov nevidieť. Ale oni sú tam. Kto? Veriaci, ktorí tam, pri Pánovom oltári, ktorý je v blízkom kostole, čakajú na deň slávneho vzkriesenia.

forgotten in the assembly of the community of believers at the Christ's altar.⁵

Churches and cemeteries in the immediate vicinity of churches, or crypts in churches, now show us how connected or linked they are to each other. They are interconnected by the desire of the worshippers, whose bodies await the resurrection day in dormitories⁶ after, the commemoration of the community of believers at the Lord's altar in worship that takes place at Christ's memory, which makes present his sacrifice and reminds us of the glorious resurrection.

In our towns and villages, one can often see walls with shingles around churches. These are the boundaries of the former cemeteries. Many times, no graves can be seen for more than two hundred years. But they are there. Who? The faithful, waiting for the day of the glorious resurrection, at the altar of the Lord in the nearby church.

⁵ Tak to vyjadrila vynikajúca matka sv. Monika v Ostii pri Ríme, keď v roku 387 cítila pri hrobe sv. Zlaticy, že umiera. Jej syn biskup z Tagasty v severnej Afrike sv. Augustín zapísal jej slová: „Len o to vás prosím, aby ste pamätali na mňa pri Pánovom oltári, nech budete kdekolvek.“

⁶ Dormitorium, lat. spáľňa. Tak kresťania v staroveku nazývali cintorín.

⁵ So it was expressed by great mother, St. Monica, in Ostia near Rome, when she felt at the grave of St. Aurea in 387 that was dying. Her son, Bishop of Thagaste in North Africa, St. Augustine, who recorded her words: "One thing only I ask you (Augustine), that you remember me at the altar of the Lord wherever you may be."

⁶ Dormitorium, a sleeping room in Latin. That is what Christians called the cemetery in ancient times.

V našich kostoloch sa častejšie nachádza scéna z posledného súdu, kedy Kristus so zástupom anjelov vezme do svojho kráľovstva svojich verných. Mne sa na Slovensku najviac vryl do pamäte výjav posledného súdu v bývalom farskom kostole sv. Kataríny Alexandrijskej v Banskej Štiavnici.⁷ Do tohto kostola som prvýkrát vstúpil v roku 1974. Odvtedy ma sprevádza krásna prežiatená mladícka tvár láskavého Vykupiteľa Ježiša Krista, ktorý víta tých, ktorí s ním budú kraľovať naveky.

Časnosť a večnosť. Terajšia prítomnosť a posledný deň. Aj nad tým by sa dalo ešte dlho uvažovať. Nad udalosťami, ktoré sú spojené so životom viery, nad mukami Božieho Syna a jeho Matky Márie, ktoré nám ukazujú kostoly či kaplnky mnohých krížových ciest roztrúsených po našej malebnej vlasti, ako aj tej, ktorá je na Kalvárii v Prešove, Kláštore pod Znievom, v Slovenskom Pravne, či v neopakovateľnej Banskej Štiavnici.

What one can see more often in our churches is the scene of the Last Judgment, when Christ with a host of angels take the faithful ones into His Kingdom. To me, the tableau which has been seared into my memory the most is that of the Last Judgment in the former parish church of St. Catherine of Alexandria in Banská Štiavnica.⁷ I entered this church for the first time in 1974. Since then I am accompanied by the beautiful bright youthful face of the Jesus Christ the Redeemer who welcomes those who will reign with Him forever.

Temporariness and eternity. The current presence and the final day. One could take a long time to think about that. About the events associated with the life of faith, about the torments of the Son of God and Mother Mary shown to us by churches and chapels of many stations of the cross scattered around our beautiful homeland, as well as those at the Calvary in Prešov, in Kláštor pod Znievom, in Slovenské Pravno, or in unrepeatabe Banská Štiavnica.

⁷ Tento kostol bol konsekrovaný pomocným biskupom ostrihomského arcibiskupa 16. novembra roku Pána 1500, teda iba pár rokov po objavení Ameriky.

⁷ *This church was consecrated by an auxiliary bishop to Archbishop of Esztergom on the 16th of November, 1500, only a few years after the discovery of America.*

To všetko a mnoho iného nám pripomínajú kostoly, o ktoré sa náš ľud po stáročia s takou láskou a úctou staral. Veď kostol je ako domovina, ktorú treba ľúbiť.

Kostoly v našej vlasti i na celom svete nás vedú nás k osobe, ktorá sa narodila pred vyše 2000 rokmi. A ktorá spája národy v jednej jedinej obete kríža.

Táto obeta vytvára harmóniu sveta ako nám to popisuje opátka, mystička a prvá nemecká systematická prírodovedkyňa sv. Hildegarda z Bingenu (+ r. 1179). A práve túto *harmoniu mundi* budeme budovať aj našou starostlivosťou o naše chrámy posilňovaním našej pamäte.

V Starej Boleslavi si pri príležitosti tohoročnej svätováclavskej púte prítomní mohli vypočuť aj tieto slová: „*Nebezpečnou chorobou, ktorá do veľkej miery postihla našu civilizáciu, je takzvaná Alzheimerova nemoc. Spôsobuje u človeka stratu pamäte a tým sa rozpadne aj centrum jeho osobnosti.*“ Podľa kardinála Joachima Meisnera Alzheimerom dneška je strata spoločenskej

All this and more is what is reminded to us by the churches our people have taken care of with so much love and respect for centuries. After all, the church is like a homeland to be loved.

The churches in our country and around the world lead us to the person who was born more than 2,000 years ago. The one to bring nations together in one single sacrifice of the cross.

*This sacrifice creates a harmony of the world as described by abbess, mystic and Germany's first systematic biologist, St. Hildegard of Bingen (1098-1179). It is also this *harmonia mundi* which we will build through our care of our temples, by strengthening our memory.*

In Stará Boleslav, on the occasion of this year's pilgrimage to St. Wenceslas, the participants could hear the following words: „A dangerous disease which to a large extent affected our civilisation is the so-called Alzheimer's disease. It causes memory loss in humans, and makes the centre of personality fall apart too.“ According to Cardinal Joachim Meisner, the Alzheimer's

pamäte. Človek zabudol, aké je jeho miesto v harmónii sveta. A to je príčinou katastrof, ktoré sám produkuje. Okrem iného ďalej povedal, že to tvrdí sv. Augustín, keď hovorí: „*Tak si to, Bože, tak usporiadal a tak sa to aj v skutočnosti deje, že každý duch, ktorý opustí svoj poriadok, sa sám sebe stáva trápením a trestom.*“

Kostoly v kontexte historickej pamäte nám nerozprávajú iba dávno minulé príbehy, ale vedú nás do budúcnosti. Hovoria o našej schopnosti vnímať beh života a jeho okolnosti aj z pohľadu transcendentna. Tento pohľad je tak vzácny v myšliach našich súčasníkov.

Kostol ako miesto stretnutia sveta viditeľného i neviditeľného, toho, čoho sa dá dotýkať a toho, k čomu sa dá aj človekovi vzlietnuť, je citlivým bodom rozvoja ľudskej osobnosti v celej jej komplexnosti.

Pred dvomi rokmi František práve v adventom čase, ktorý prežívame aj teraz pred Vianocami, povedal: „Najdôležitejšia vec v živote človeka je stretnutie s Ježišom, ktorý nás miluje,

disease of today is the loss of the society's memory. Man has forgotten what his or her place in the harmony of the world is. This is the cause of the disasters produced by man alone. Among other things, he went on to say that this is what St. Augustine said when he said: "So God you have made it and so it is in fact happening, that every spirit that departs from your order, is becoming the torment and the punishment to itself."

Churches in the context of historical memory do not only tell us the stories of the past, but lead us into the future. They speak of our ability to perceive the course of life and its circumstances also in terms of transcendence. This view is so rare in the minds of our contemporaries.

The church as a meeting place of the visible world and the invisible, of what can be touched and what man may fly up to, is a sensitive point of development of the human personality in all its complexity.

Two years ago, Francis said at Advent time like we are having now before Christmas: "The most important thing that can happen to a person is to meet

ktorý nás zachránil a ktorý za nás dal svoj život.”

Toto zaiste vnímali aj naši dávni predkovia, keď stavali kostoly v ich nových obydliach. Chceli, aby boli blízko Bohu, aby Boh bol s nimi a oni, aby viedli bohumilý život v duchu myšlienky: „Náš kostol je pre nás domovom.“ To je vzácny rozmer. Okrem domu rodičov, či domácnosti vlastnej rodiny je kostol domovom.

Ak si skutočne chceme pripomenúť úlohu kostolov pri kultivovaní našej pamäte, nesmieme zabudnúť ani na veľmi cenný príspevok pútnických chrámov, kláštorných kostolov, kostolov školských kolégií ako napr. piaristov v Prievidzi, či univerzitných kostolov, a či kaplniek zbožných a múdrych učiteliek a ochrankýň ľudu v rozličných ženských reholiach či kongregáciách.

Nielen bohoslužby pozdvihovali človeka k vyšším metám. Boli to aj chrámové školy, aké u nás oddávna zakladali benediktíni, dominikáni, školskí bratia. V posledných

Jesus: this encounter with Jesus who loves us, who has saved us, who has given his life for us.”

This was certainly perceived by our ancient ancestors when they built churches in their new settlements. They wanted to be close to God, so that God would be with them and they could lead lives in the spirit of the thought: “Our church is our home.” This is a rare dimension. The church is home in addition to the parents’ house, or the family’s household.

If we really want to recall the role of churches in cultivating our memory, we must not forget the very valuable contribution of pilgrimage temples, monastic churches, churches of school colleges such as the Piarist Church in Prievidza, or university churches, or chapels and pious and wise teachers and patronesses of the people in the various female religious orders or congregations.

Man was not lifted up to higher goals through worship only. There were also temple school which have been founded since long ago by the Benedictines, Dominicans, school brothers. In the recent years, such

rokoch stále viac aj pomocou takýchto konferencií spoznáваме významnú stopu brázdý solúnskych bratov a spolupatrónov Európy, sv. Cyrila a Metoda a ich nasledovníkov.⁸

Kostoly ako miesta vzácných stretnutí sa používali ako svedkovia rozličných mimoriadne slávnostných príležitostí miest a obcí nielen v minulosti.⁹

Dávni stavitelia kostolov, ktoré sú nielen skvostami architektúry, ozdobili svoje stavby mnohými cennými umeleckými sochami, reliéfmi, obrazmi či nástennými malbami. Oni nám hovoria nielen o zručnosti ich tvorcov a ich umeleckom duchu, ale aj o hlbavosti a povznesení, ku

conferences are also what has helped discover a significant footprint of the Thessaloniki brothers and copatrons of Europe, St. Cyril and Methodius, and their followers.⁸

Churches as places of precious meetings have served to witness various special festive occasions in towns and villages not only in the past.⁹

The builders of churches, which are not only the gems of architecture, have decorated their buildings with many valuable works art such as sculptures, reliefs, paintings, or murals. They tell us not only about the skills of their creators, and about their artistic spirit, but also the profound thought and ennoblement to which they led many of the next generations.

⁸ Cirkevné školstvo, ktoré dnes blahodarne pôsobí v našej vlasti, má svoje korene v chrámových školách. Mnohí riaditelia škôl a učitelia boli súčasne organistami a dnešnými slovami povedané vedúcimi rozličných krúžkov pri kostoloch. Veľa kňazov bolo múdrymi a starostlivými výchovnými poradcami.

⁹ Dodnes sa napríklad v Banskej Štiavnici každoročne koná slávnostné jubilejné zasadnutie mestského zastupiteľstva so zástupcami akademickej a profesnej obce baníkov, hutníkov, naftárov za účasti najvyšších predstaviteľov našej krajiny v kostole sv. Kataríny, patrónky baníkov. Mesto oceňuje svojich občanov i svojich priateľov pred Božou tvárou (coram Dei), pred tvárou občanov i honorabilít a exelencií.

⁸ *The religious education system now in place in our country which works towards beneficial effects, has got its roots in temple schools. Many directors of schools and teachers were organists at the same time, and in the words of today, they were the leaders in different circles in the churches. Many priests were wise and caring educational advisers.*

⁹ *For example, to this day an annual meeting of the city parliament of Banská Štiavnica is held with representatives of the academic and professional community of miners, steelworkers, oilers, with the participation of the leaders of our country, in the Church of St. Catherine, the patron saint of miners. The city rewards its citizens and their friends before the face of God (coram Dei), before the face of citizens, and honourable persons and excellencies.*

ktorému privádzali mnohé ďalšie generácie.

To je tak, keď Boh si použije ľudský um a ľudské schopnosti, aby sa priblížil k človeku. Vtedy, keď človek má cit pre Božiu lásku, ktorú mu sprostredkuje návšteva kostola, má človek bližšie aj k druhému človeku.

Veru, kto spočíta, koľko dobra i požehnaní priniesli v dejinách naše kostoly a kto si trúfne odhadnúť koľko dobra môžeme prostredníctvom nich vykonať aj my?

Mgr. Ing. ICLic. Ľudovít Frindt

This is so when God uses human mind and skills to approach man. When one has a sense for the love of God mediated through a visit to a church, he or she also gets closer to other people.

Indeed, who will count how much good and blessing our churches have brought in the history and who is not afraid to guess how much good we can do through them, too?

Mgr. Ing. ICLic. Ľudovít Frindt

Pochovaní pod pamiatkami, alebo ako pamiatkový úrad zaspal dobu

V októbri 2008 sme na konferencii *Hodnoty a perspektívy ochrany architektúry a urbanistických štruktúr päťdesiatych a šesťdesiatych rokov 20. storočia*, ktorú organizoval Pamiatkový úrad SR upozornili na problematiku stavu ochrany pamiatok na Slovensku. Aj keď sa konferencia týkala ťažiskovo druhej polovice 20. storočia, jej závery možno vnímať v kontexte pamiatkovej starostlivosti všeobecne. Hovorilo sa v nich o tom, že pamiatky sú „súčasťou dejín architektúry...“, dokladom doby, v ktorej vznikli... a vytvorili výraznú kultúrnu vrstvu“. Pripomínalo sa, že ak sa už raz spoločnosť

Buried under the heritage, or how the Monuments Board overslept

In October 2008, we were at a conference on the values and perspectives of the protection of architecture and urban-planning structures of the 1950s and 1960s, organised by the Monuments Board of the Slovak Republic, where we pointed out the problematic state of the protection of monuments and the heritage preservation in Slovakia. Although the Conference was focused on the second half of the 20th century, its findings can be seen in the context of heritage preservation in general, too. It was said that the monuments and heritage sites are "part of the history of architecture ...", an evidence of the times in which they emerged. .. and formed

dohodne na tom, ktoré z historických budov považuje za pamiatky a ktoré len za štandardnú historickú stavebnú substanciu, „je nevyhnutné uplatňovať vo vzťahu k nim rovnaké postupy“. Závery tiež apelovali na „zvýšenie povedomia o hodnotách pamiatok smerom k vlastníkom budov, miestnym samosprávam a k verejnosti“. Apelovali aj na systematický výskum, ktorý jediný môže vytvoriť objektívne východiská pre pamiatkovú ochranu. Súčasne sa vtedy dotkli možnosti uplatňovania diferencovaného prístupu a určitej hierarchizácie vo vzťahu k ochrane historickej stavebnej substancie prostredníctvom rozličných nástrojov ako je „pamätihodnosť“, „pamiatková zóna“ a inštitút „národnej kultúrnej pamiatky“.¹ Závery konferencie vtedy dávali nádej, že situácia v oblasti

a distinct cultural layer”. It was reminded that if a society agrees which historical buildings are regarded as heritage and which are merely a standard historical building substance, “it is necessary to apply the same procedures in relation to them”. The conclusions also appealed to “raise awareness of the values of the heritage towards the owners of buildings, local authorities, and the public”. They also advised to pursue systematic research, which alone can create an objective basis for the heritage preservation. At the same time, they pointed out the possibilities for the application of a differentiated approach and a certain hierarchy in relation to the protection of the historic building substance through various instruments such as a “sight”, “conservation area” and the institute of “national cultural monument”.¹ At that time, the conclusions of the conference gave some hope that the situation in the

¹ Závery a odporúčania. Medzinárodná vedecká konferencia Hodnoty a perspektívy ochrany architektúry a urbanistických štruktúr 50. a 60. rokov 20. storočia. In: Monumentorum tutela, Bratislava, Pamiatkový úrad 2009, s. 261 – 262.

¹ Závery a odporúčania. Medzinárodná vedecká konferencia Hodnoty a perspektívy ochrany architektúry a urbanistických štruktúr 50. a 60. rokov 20. storočia. (Conclusions and recommendations. International Scientific Conference - Values and perspectives of the preservation of architecture and urban-planning structures of 1950s and 1960s.) In: Monumentorum tutela, Bratislava, Pamiatkový úrad 2009, pp. 261 – 262.

pamiatkovej starostlivosti by sa mohla v najbližšej dobe zmeniť. Od konferencie uplynulo osem rokov a v oblasti pamiatkovej starostlivosti na Slovensku sa veľa nezmenilo. Priam by sa dalo povedať, že sa nezmenilo nič. Osobitne nemenné ostalo prostredie pamiatkovej ochrany v Bratislave.

Problematika ochrany pamiatok je stará a zložitá disciplína, ktorú od jej počiatkov sprevádza určitá schizma spočívajúca v spôsobe jej vykonávania. Zakladateľ modernej pamiatkovej ochrany Alois Riegl opisal pamiatku ako „súbor hodnôt, ktoré jej boli priznané v určitej historickej chvíli a z určitých dôvodov“. Všeobecne tieto hodnoty rozlíšil na „spomienkové, ktoré pozostávajú z historickej hodnoty a z hodnoty staroby a prítomnostné, ktoré sa skladajú z úžitkovej hodnoty a z umeleckej hodnoty.“² Odlíšné názory na to, ktorú z hodnôt v procese

field of heritage preservation could soon change. Eight years have passed since the Conference and not much has changed in the field of heritage preservation in Slovakia. One could almost say that nothing has changed. Particularly unchanged remained the environment of heritage conservation in Bratislava.

The issue of the heritage preservation (protection of monuments) is an old and complex discipline, which from its beginnings is accompanied by a schism in the manner of its implementation. The founder of the modern monument protection, Alois Riegl, described a monument as "a set of values, which it has been granted in a certain historical moment, and for certain reasons". In general, he divided these values into "commemorative, which consist of historical value and of the value of old age and those of the present, which consist of utility value and of artistic value."² Various views on which of the values in the process of architectural

² Riegl, A.: Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen und seine Entstehung. In: Gesammelte Aufsätze, Augsburg – Wien, 1929, s. 144 – 193. Cit. podľa Bakoš, J., 2004, s. 124 – 125.

² Riegl, A.: Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen und seine Entstehung. In: Gesammelte Aufsätze, Augsburg – Wien, 1929, pp. 144 – 193. Quoted acc. to Bakoš, J., 2004, pp. 124 – 125.

ochrany architektonického dedičstva preferovať, teda čo ochraňovať a ako, pretrvávajú medzi účastníkmi procesu pamiatkovej ochrany už celé desaťročia. Tento spor dvoch odlišných hodnotových svetov, v ktorom jedni obraňujú primát historického poznania a autentickú podobu pamiatky a druhí právo na súčasné fungovanie a umelecký výraz, je prítomný aj v prostredí ochrany kultúrneho dedičstva Bratislavy. Nevyjasnenosť jednotlivých pozícií, spor spomienkového a prítomnostného sa prejavuje priamo vo vnútri pamiatkarskej obce, kde ovplyvňuje aj výklad pamiatky. Preferovanie historickej substancie realizovanej pred rokom 1900 a odmietanie uznania pamiatok modernej architektúry by pritom naznačovalo, že bratislavskí pamiatkari uprednostňujú spomienkové hodnoty pred prítomnostnými. Tento postoj pamiatkarskej obce potvrdzuje napríklad aj nerovnováha medzi pomerne veľkým množstvom stavieb z 19. storočia, často len s priemernou umeleckou hodnotou, a nízkym počtom diel modernej

heritage preservation are to be preferred, what to protect and how, has still persisted among the stakeholders in the heritage preservation process for decades. This conflict between two worlds of differing values, in which one group defend the primacy of historical knowledge and an authentic form of heritage while the other group defend the right to present operation and artistic expression, is also present in the environment of cultural heritage conservation. The fact that various positions are not clear, the dispute between the commemorative and the present, is manifested directly inside the heritage preservation community, where it affects the interpretation of the given heritage as well. The preference of the historic substance implemented prior to 1900 and the refusal to acknowledge heritage of modern architecture would suggest that the conservationists of Bratislava prefer commemorative values to the present ones. For example, such an attitude of the conservationist community is also confirmed by the imbalance between the relatively large number of buildings from the 19th

architektúry zapísaných v registri nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok. Tento vyhranený názor, uprednostňujúci spomienkové hodnoty pred prítomnosťami, však ustupuje do úzadia v samotnom procese narábania s pamiatkami. Tam sa zrazu väčší dôraz kladie na aktuálne fungovanie a celkové „umelecké“ pôsobenie pamiatky ako na historickú hodnotu jednotlivých originálnych materiálov či prvkov. Celkovému, často krát len súčasným objednávateľom, architektom či metodikom obnovy projektovanému, dojmu pôvodnosti, potom padajú za obeť pôvodné historické koncepty, detaily, materiály či farebnosť. Pamiatky tak strácajú spomienkové hodnoty a stávajú sa len demonštráciou aktuálnej predstavy o danom historickom období. Pod eufemizmom „rekonštrukcie“ sú totálne prestavované či priamo búrané. Deje sa tak pritom s vedomím pracovníkov pamiatkového úradu, ktorí postupujú v zmysle metodiky uprednostňujúcej prítomnostné hodnoty

century, often with only an average artistic value, and a small number of works of modern architecture entered in the register of immovable national cultural monuments. However, this strong opinion which favours commemorative values to the present day's values is fading away into the background in the actual site management process. There is suddenly a greater emphasis on the current operation and the overall "artistic" effect of a monument than on the historic value of the individual original materials and elements. The overall impression of originality, often planned only by the current client, architect or restoration methodologist, sacrifices the original historical concepts, details, material or colours. Thus, monuments lose their commemorative values and become merely a demonstration of the current notions about a given historical period. The euphemisms like "reconstructions" or "renovations" used to denote total rebuilding or directly demolition. This is done with the knowledge of the staff of the Monuments Board, who follow the methodology that prefers present-day's values of heritage and lack the necessary

pamiatky, nemajú potrebné poznatky o chránených dielach alebo rovno nedokážu čeliť nevyberanému tlaku investorov.³

V súvislosti s touto schizmou v nazeraní na hodnoty pamiatky sa žiada pripomenúť, že to boli práve princípy modernizmus, ktoré priniesli do oblasti ochrany pamiatok nové nazeranie na pamiatku ako na „estetický dokument, svedectvo imanentného vývoja umenia... a autonómne umelecké dielo“⁴. Ukazuje sa, že zaobchádzanie s pamiatkami v Bratislave je hlboko predchnuté týmto modernistickým ponímaním ochrany pamiatok. K tomu pristupuje rovnako hlboko modernistické zdôrazňovanie funkcie, prevádzky či dopravy, ale aj charakteristicky moderná túžba po novosti. Je zrejmé, že postmoderná predstava ochrany historického

knowledge of protected works, or simply fail to face the rude pressure of investors.³

In the context of this schism in the viewpoint of the value of heritage it must be recalled that it was the principles of modernism which brought a new way of looking at heritage's protection as an "aesthetic document, testimony of immanent development of art ... and an autonomous work of art"⁴. It turns out that the treatment of immovable cultural heritage in Bratislava is heavily imbued with such modernist understanding of the protection of heritage. There is also an equally heavy modernist emphasis on the function, operation or transport, but also a typically modern desire for novelty. It is obvious that the postmodern notion of safeguarding historical environment as a palimpsest, where historical records are stacked in their uniqueness and imperfections, has not arrived in the local environment yet.

³ Moravčíková, Henrieta: Vývoj názorov na obnovu architektúry moderného hnutia: prípad Slovensko / The evolution of perspectives in restoration of modern movement architecture: case Slovakia. *Architektúra & Urbanizmus* 44, 2010, 3 – 4, s. 180 – 199.

⁴ Bakoš, J.: Intelektuál a pamiatka. Bratislava, Kalligram 2004, 268 s., tu s. 251.

³ Moravčíková, Henrieta: Vývoj názorov na obnovu architektúry moderného hnutia: prípad Slovensko / The evolution of perspectives in restoration of modern movement architecture: case Slovakia. *Architektúra & Urbanizmus* 44, 2010, Issue 3 – 4, pp. 180 – 199.

⁴ Bakoš, J.: Intelektuál a pamiatka. (The intellectual and the heritage) Bratislava, Kalligram 2004, 268 p., here p. 251.

prostredia ako palimpsestu, kde sú navrstvené historické záznamy vo svojej jedinečnosti i nedokonalosti, ešte do tunajšieho prostredia nedorazila.

Výsledkom takého modernistického či modernizačného prístupu k pamiatkovej ochrane v Bratislave je disneylandizácia historického jadra, křčovitá ochrana obrazu historického malomesta, ktoré sa však už nezmesť do svojej pôvodnej kože, a preto je deformované nadstavbami a prestavbami v podobe hypertrofovaných pseudohistorických štruktúr. Výsledkom preferencie prítomnostných hodnôt pamiatky je aj nostalgická účelová mýtizácia minulosti, ktorá víťazí nad historickou pamäťou, ako sa to stalo v prípade aktuálnej prestavby bratislavského hradu a systematická modernizácia, ktorá sa prejavuje napríklad aj víťazstvom garáží nad archeologickými nálezmi.

V zmysle toho istého názoru, ktorý preferuje idealizovaný obraz pamiatky pred jej autenticitou, sa v ostatných desaťročiach

The result of such a modernist or innovating approach to heritage protection in Bratislava is a Disneyland-isation of the historical centre, cramp-like protection of the image of an old-time small town, which no longer fit into its original skin, and is therefore distorted by extensions and reconstructions in the form hypertrophied pseudohistorical structures. The outcome of preferring inherent and present values is also a nostalgic purposeful mythisation of the past that trumps the historical memory as it happened in the case of the current rebuilding of the Bratislava Castle and the and the systematic modernisation, which is also manifested, for example, in the victory of garages over archaeological findings.

Following the same view, which prefers an idealised image of a heritage object to its authenticity, a number of outstanding works of functionalist architecture have been rebuilt in the recent decades. The Propeler station by Emil Belluš (1930) first changed to a nostalgic interpretation of functionalism (J. Bahna, 1988). Later it became a banal building, which no longer even pretended its

prestaval aj rad vynikajúcich diel funkcionalistickej architektúry. Stanica Propeleru od Emila Belluša (1930) sa najprv zmenila na nostalgickú interpretáciu funkcionalizmu (J. Bahna, 1988). Neskôr sa z nej stala banálna stavba, ktorá už ani len nepredstiera svoj funkcionalistický pôvod. Podľa úplne rovnakého scenára sa postupovalo aj v prípade slávneho Domu služieb Baťa (V. Karfík, 1930). Prestavba z roku 2005 (P. Mrázek a kol.) mala síce vyvolať ilúziu pamiatkovej obnovy, v skutočnosti však ostala z pôvodnej budovy už len oceľová nosná konštrukcia a fragment interiérového schodiska. Dnes je bývalý Baťa so svojimi strešnými nadstavbami, prílepkami a nedôstojnou funkciou výsmechom pamiatkovej ochrany v meste a škaredou ranou na tvári historického jadra. Podobný osud stihol aj revolučnú budovu Mestskej sporiteľne, kde sa po prvý raz v Československu použila zavesená sklenená fasáda (J. Tvarožek, 1930). Každá jedna prestavba obrala budovu o kus jej pôvodnej matérie, a to napriek tomu, že sa všetky uskutočnili

functionalist origin. The same scenario was followed also in the case of the famous Baťa House of Services (V. Karfík, 1930). The reconstruction of 2005 (P. Mrázek et al.) was intended to evoke an illusion of heritage restoration, however, of the original building only the steel supporting structure and a fragment of the interior stairs remained. Today the former Baťa with its roof with stick-ons and unworthy function, is a mockery of the protection of architectural heritage in the city, and an ugly wound on the face of the historical centre. A similar fate was also that of a revolutionary building of the City Savings Bank, where suspended glass façade was used for the first time in Czechoslovakia (J. Tvarožek, 1930). Each one reconstruction ridded the building of its initial matter; despite the fact that they all took place under the supervision of the Regional Monuments Board. The interior of the Bank's Hall disappeared as first, followed by the steel-framed windows. Instead an authentic form just an image of the original building was safeguarded for years, or an idea of the image obtained from old photographs. The current intention to change the function of the bank to

pod kuratelou Krajského pamiatkového úradu. Najprv zmizol interiér bankovej haly, potom zavesená fasáda spolu s ocelovými oknami. Miesto autentickkej podoby sa tak roky ochraňoval len obraz pôvodnej budovy, respektíve predstava o tom obraze, ktorú sme získali z dobových fotografií. Aktuálny zámer na zmenu funkcie z banky na obytnú budovu tak možno vnímať ako logické završenie postupnej degradácie tejto pamiatky. Kvôli garážam tak pravdepodobne zmizne aj doteraz ešte aspoň v podobe priestoru existujúca pasáž v parteri budovy.

V tejto súvislosti nemožno nespomenúť ani práve prebiehajúcu „rekonštrukciu a nadstavbu“ bývalej nemocnice a polikliniky na Bezručovej ulici. Zastaraný názor na pamiatkovú ochranu, a verme, že to bol ozaj len on a nie korupcia, tu dokonca aktívne napomohol búranie pamiatkovo chráneného objektu.

V zmysle hlboko modernistickej predstavy o akejsi vybájenej ucelenej podobe historického mesta odmieta bratislavský pamiatkový úrad aj ochranu najvýznamnejších

a residential building can be seen as the logical conclusion of the progressive degradation of this heritage. Because of garages, the existing passage in the front side is likely to be gone as well, now existing at least as a space. In this context, the "reconstruction and extension" of the former Hospital and Polyclinic in the Bezručova Street must be mentioned, which is currently in progress. The outdated view on monument protection, and let us believe it was really just that and not corruption, here even actively helped the demolition of the building protected as heritage.

In the sense of a deeply modernist notion of a sort of mythical coherent form of historic cultural heritage the Monuments Board of Bratislava refuses also the preservation of the most important monuments of modern architecture. The misunderstanding on the part of the Board's representatives is also what the Prior Department Store, the Slovak National Gallery's bridge or the Slovak Radio building have to face. All of these works are regarded as extraordinary not only in the Slovak but also in the international context. It is no

monumentov modernej architektúry. Neporozumeniu zo strany jeho reprezentantov čelí rovnako Obchodný dom Prior ako premostenie SNG či budova Slovenského rozhlasu. Všetko diela považované za mimoriadne nielen v slovenskom, ale aj v medzinárodnom kontexte. Nikoho zrejme neprekvapí, že z piatich diel, ktoré sa na konferencii v roku 2008 spomínali ako najbližší kandidáti na zápis do zoznamu pamiatok, sa doteraz podarilo za pamiatku vyhlásiť len jediné – práve to ktoré sa nenachádza v Bratislave – Poľnohospodársku univerzitu v Nitre.

Nedostatočná pozornosť či priam odmietanie dedičstva modernej architektúry zo strany pamiatkového úradu musíme súčasne vnímať aj ako paradoxný dôsledok ideí modernizmu, ktoré jeho tvorcovia a protagonisti kedysi uplatňovali vo vzťahu k historickej zástavbe. Tento bumerang „ozdravovania a likvidácie zastaraných štruktúr“ sa dnes modernej architektúre vracia v podobe vyhladzovacej stratégie zo strany pamiatkového úradu ale aj príslušných stavebných

surprise that out of five projects which were mentioned at the 2008 Conference as the most probable candidates for entry on the list of monuments, only one monument was declared as a monument, not located in Bratislava – the Agricultural University in Nitra.

Lack of attention or even denial of the heritage of modern architecture by the Monuments Office must also be seen at the same time as a paradoxical consequence of the ideas of modernism, which its creators and protagonists once applied in relation to historic buildings. Today, this boomerang of "sanitation and removal of obsolete structures" is coming back to the modern architecture back in the form of an extermination strategy on the part of the Monuments Office and the competent building authorities. In the context of Bratislava this approach is both logical and absurd at the same time. Bratislava saw the biggest construction boom in the 20th century. Under the principles of modernism, the most important buildings and the largest urban districts were erected which today form an essential part of the image, and, whether wanted or not,

úradov. V kontexte Bratislavy je tento postup logický a absurdný súčasne. Bratislava totiž zaznamenala práve v 20. storočí najväčší stavebný rast. V zmysle princípov modernizmu sa tu realizovali najvýznamnejšie budovy i najväčšie mestské štvrte, ktoré dnes tvoria podstatnú ak nie ťažiskovú súčasť obrazu mesta a chtiac-nechtiac sú aj súčasťou jeho identity. Ich popieranie v prospech staršej stavebnej substancie, respektíve ich nahrádzanie nostalgickou pripomienkou niekdajšej histórie mesta, nemôže viesť k oživeniu milovaného obrazu Bratislavy z historických vedút, ale len k ďalšiemu spochybňovaniu jej identity.

Modernistický prístup k pamiatkovej ochrane, ktorý uprednostňuje estetické stránky pred historickou pamäťou a autenticitou pôvodnej substancie, sa však prejavuje aj mimo historického jadra či pamiatkovej zóny. Svedčí o tom zbúrané industriálne dedičstvo, respektíve jeho komicky vypreparované torzo v podobe Skladu č. 7. Úplne rovnaká „očisťovacia“ metóda sa uplatňuje aj pri aktuálnej výstavbe na území

they are at the very heart of the city's identity. Denying these to the benefit of an earlier building matter, or substituting them by a nostalgic reminder of the city's history cannot lead to a revival of the beloved image of Bratislava as seen on historical views, but only to further undermining of its identity.

A modernist approach to the protection of the heritage, which prefers the aesthetics to the historical memory and the authenticity of the original substance, however, extends beyond the historical core, or the heritage zone. This is evidenced by the demolished industrial heritage and its comically stuffed torso in the form of Warehouse No. 7. Exactly the same "clearing" method is also applied in the current construction on the land of the Stein brewery and most likely will be applied in the upcoming conversion of the former thread factory, Cvernovka. The results of the competition, or setting the conditions of the competition are a clear proof of this. In the end, the modernist or modernising approach to cultural heritage protection in the city's territory is also evidenced by demolished

pivovaru Stein a s najväčšou pravdepodobnosťou sa uplatní aj pri pripravovanej prestavbe Cvernovky. Výsledky súťaže, respektíve nastavenie podmienok súťaže je toho jasným dôkazom. O modernistickom či modernizačnom prístupe k ochrane kultúrneho dedičstva na území mesta svedčia napokon aj zbúrané športové a kultúrne areály, ktoré nezapadali do zjednodušenej predstavy o pamiatke ako malebnej, pekne vynovenej a perfektne fungujúcej budove.

Aktuálne výsledky pamiatkovej starostlivosti v Bratislave by sme mohli zhodnotiť ako víťazstvo funkciou určenej pitoresknej formy nad autenticitou a historickou pamäťou. Bratislava je tak doslova pochovaná, ale nie pod pamiatkami, ale pod pseudopamiatkami.

Tento stav si neviem vysvetliť inak, ako tým, že pamiatkový úrad zaspal dobu, minimálne ten bratislavský. Lpenie na idealizovanej predstave o histórii, popieranie historickej pamäte, gumovanie historických vrstiev v prospech vybraných období ani

sporting and cultural venues that didn't fit into the simplified notions of heritage as a picturesque, nicely renovated and perfectly functioning building.

We could evaluate the current outcomes of heritage preservation in Bratislava as a victory of a picturesque form determined by a function over authenticity and a historical memory. And so Bratislava is literally buried, but not under heritage, but under pseudo-heritage.

The only possible explanation I see is that the Monuments Board has overslept and is behind the times. Indeed, adhering strictly to an idealised idea of the history, denying the historical memory, erasing the historical layers in favour of selected periods of history, or denying the values of modern architectural heritage does not correspond, in the international context, to the current perspective of heritage preservation. The perspective has changed quite radically over the last two decades.

So what is my advice for the future? The Monuments Board should wake up. They should finally start to keep track of the

popieranie hodnôt moderného architektonického dedičstva totiž už dávno nezodpovedá v medzinárodnom kontexte aktuálnemu pohľadu na pamiatkovú ochranu. Ten sa v ostatných dvoch desaťročiach zmenil pomerne radikálne.

Áká je teda moja rada do budúcnosti? Pamiatkový úrad by sa mal zobudiť. Mal by konečne začať sledovať medzinárodnú situáciu ale aj aktuálne domáce výskumy. Mal by urobiť poriadok v zozname pamiatok, vyhodiť z neho to, čo tam už dávno nemá byť. Mal by aktualizovať pravidlá a metódy ochrany pamiatok a informovať o nich verejnosť, najmä samosprávu a vlastníkov budov. Tieto pravidlá by potom mal aj dôsledne dodržiavať. Postupy pamiatkového úradu by mali byť založené na vysokej odbornosti, profesionálnej etike a transparentnosti. V konečnom dôsledku by to prospelo všetkým, obyvateľom a návštevníkom tohto mesta, stavebníkom a vlastníkom historických budov ale aj autorite samotnému úradu.

Prof. Dr. Ing. arch. Henrieta
Moravčíková

international situation, but also the current domestic studies. The Board should clean up the list of monuments, discard what should have not been there for a long time. The Board should update the rules and methods of protecting heritage, and inform the public thereupon, in particular the local self-government and the owners of the buildings. These rules should also be followed consistently. The procedures of the Board should be based on a high level of expertise, professional ethics, and transparency. In the end, it would benefit everyone, residents and visitors of this city, builders and owners of historic buildings but also the Monuments Board itself.

*Prof. Dr. Ing. arch. Henrieta
Moravčíková*

Prednášatelia na konferencii

PhDr. Katarína Kosová
- generálna riaditeľka
Pamiatkového úradu SR,
členka koordinačných
a medzinárodných orgánov
v oblasti ochrany kultúrneho
dedičstva

Speakers at the Conference

PhDr. Katarína Kosová
- *General Director of the
Monuments Board of the
Slovak Republic, member of
coordination and international
bodies in the field of cultural
heritage*

PhDr. Elena Mannová, CSc.

- historička, samostatná vedecká pracovníčka Historického ústavu SAV, zaoberá sa dejinami Slovenska, sociálnymi dejinami 19. a 20. storočia, spolkovým životom a historickou pamäťou

PhDr. Elena Mannová, CSc. - *historian, senior researcher of the Institute of History, of the Slovak Academy of Sciences, specialised the history of Slovakia, social history of the 19th and 20th centuries, community life, and historical memory*

PhDr. Jana Pecníková, PhD. - vysokoškolská pedagogička Katedra európskych kultúrnych štúdií, Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela, zameriava sa na štúdium kultúrnych vzťahov, národnej identity, riešiteľka medzinárodných projektov

PhDr. Jana Pecníková, PhD. - *university teacher at the Department of European Cultural Studies, Faculty of Arts, University of Matej Bel, focuses on the study of cultural relations, national identity, a coordinator of international projects*

PhDr. Ján Beljak, PhD.

- archeológ, samostatný vedecký pracovník, vedúci pracoviska Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied vo Zvolene, externista na Univerzite Mateja Bela, sústreďuje sa na ochranu archeologického a kultúrneho dedičstva na Slovensku

***PhDr. Ján Beljak, PhD.** - senior researcher in archaeology, head of the Zvolen department of the Archaeological Institute of the Slovak Academy of Sciences, extern at the Matej Bel University, focuses on the protection of archaeological and cultural heritage in Slovakia*

Mgr. Ing. ICLic. Ľudovít Frindt - rímskokatolícky kňaz, aktívne sa angažuje v ochrane cirkevných pamiatok

***Mgr. Ing. ICLic. Ľudovít Frindt** - Roman Catholic parish priest, actively involved in the protection of religious monuments*

Mgr. Robert Blaško -
kultúrny aktivista, projektový
manažér Kultúrneho centra
Stanica Žilina-Záriečie / Nová
synagóga v Žiline

Mgr. Robert Blaško - *cultural
activist, project manager of the
Žilina-Záriečie Cultural Centre /
New Synagogue in Žilina*

**Prof. Dr. Ing. arch. Henrieta
Moravčíková** - vedecká
pracovníčka a vedúca
Oddelenia architektúry
na Ústave stavebníctva
a architektúry Slovenskej
akadémie vied, profesorka
na Fakulte architektúry
Slovenskej technickej
univerzity

**Prof. Dr. Ing. arch. Henrieta
Moravčíková** - *vedecká
pracovníčka a vedúca
Oddelenia architektúry
na Ústave stavebníctva
a architektúry Slovenskej
akadémie vied, profesorka
na Fakulte architektúry
Slovenskej technickej
univerzity*

Živá kultúra a pamiatky

Zborník príspevkov z konferencie Pochovaní pod pamiatkami

Autori: Ján Beljak, Ľudovít Frindt, Elena Mannová,
Katarína Kosová, Henrieta Moravčíková, Jana Pecníková,
Magdaléna Vášáryová, Jana Javorská, Martin Katuščák

Vydavateľ: Via Cultura; Inštitút pre kultúrnu politiku
Štefánikova 25 ,
811 04 Bratislava

Poradie vydania: 1.

Rok vydania: 2016

Zostavili: Magdaléna Vášáryová, Martin Katuščák,
Jana Javorská

Grafická úprava: Andrej Mišina - grafickydizajner.sk

ISBN 978-80-972562-2-7

EAN 9788097256227

www.ikp.sk

ikp@ikp.sk

FB: Via Cultura Inštitút pre kultúrnu politiku

Generálny partner Via Cultura; Inštitútu pre kultúrnu politiku

NADÁCIA
Slovenskej sporiteľne

